

5

DIE TRANSFORMASIE VAN HOËR ONDERWYS IN SUID-AFRIKA - 'N GEHEELBEELDVORMING

5.1 INLEIDING

Die verkiesingsoorwinning van die ANC in 1994 lê die grondslag vir die transformasieproses soos tans besig is om aan hoër onderwysinrigtings in Suid-Afrika te voltrek. Hierdie transformasieproses realiseer teen die agtergrond van die algemeen aanvaarde verwagting met onderwys. Afgesien van die seleksie en sertifiseringsfunksie en die gereedmaak van individue vir hul sosiale sowel as beroepsrolle, word die moderne verwagting van persoonlike ontwikkeling en groter sosiale mobiliteit steeds van onderwys gekoester (Herman 1995: 261; Christie 1985: 14). Hiermee saam vergroot die verwagting van die bydrae van veral hoër onderwys wat betref die uitbouing van nasionale welvaart en infrastruktuurskepping (Maree 1997: 75; Gibbons 1998: 11).

Reeds sedert die aanvang van die negentigerjare vorm die Suid-Afrikaanse hoër onderwysstelsel die arena vir hewige debatvoering oor die noodsaak aan grondliggende verandering, weg van apartheid, na 'n meer regverdige, nie-rassige bestel. In hierdie proses word hoër onderwys met die postmodernistiese eis om insluiting, met die oog op gelykheid en billikheid, gekonfronteer. Dit moet realiseer deur middel van die opheffing van agterstande by wyse van die ontwikkeling van die benadeelde swart meerderheidsgroep van die samelewing.

Hierdie transformasieproses voltrek egter ook teen die agtergrond van die universele eis om gereelde hersiening van inhoude. Hierdie eis word binne die internasionale dinamiek van die inligtingstechnologie en teen die agtergrond van meerdere globalisering en

internasionale mededinging, toenemend dringender. McFarlane (1996: 98) bevestig dan ook dat hoër onderwys in die negentigerjare wêreldwyd gekenmerk word aan versnelde verandering, transformasie en vernuwing wat kritiese analise, herkonstruksie en selfs die verskuiwing van paradigmas tot gevolg het.

Die doel met hierdie studie, naamlik die vasstelling van moontlike riglyne vir die effektiewe bestuur van die postmoderne transformasieproses van hoër onderwys, realiseer aan die hand van 'n kwalitatiewe ondersoek na hoër onderwysinrigtings binne die Gauteng Provinsie (paragraaf 1.5). Ten einde egter daartoe in staat te wees om sodanige kwalitatiewe ondersoek sinvol te kan loods, is dit noodsaaklik om eerstens 'n geheelbegrip van hierdie besondere transformasieproses, in sy totaliteit, te verkry. Daarom sal hierdie hoofstuk gewy word aan 'n beligting van die aard en wese van hierdie spesifieke transformasieproses na sy unieke historiese grondslag en kontemporêre karakter. Dit geskied aan die hand van die strukture van nasionale en institusionele beheer, finansieringsaangeleenthede, studente aangeleenthede, personeelaangeleenthede, en kurrikulumhervormings.

5.2 HOËR ONDERWYS IN 'N DEMOKRATIESE SUID-AFRIKA

5.2.1 GEBREKE IN DIE STELSEL

'n Interne sterkte van hoër onderwys in Suid-Afrika is die feit dat dit by verre die mees ontwikkelde en bes toegeruste infrastruktuur in die hele Afrika verteenwoordig (Education Draft White Paper 3 1997: 10). Verskeie hoër onderwysinrigtings geniet ook internasionaal uitnemende mededingbaarheid wat betref onderrig en navorsingsprestasies (Switzer 1996: 55; Kirsten, soos aangehaal deur Swarts 1998: 11; Stump 1998: 81).

5.2.1.1 Rasongelykhede

'n Groot leemte in hierdie uitnemendheid is egter die feit dat hierdie prestasies - wat vanweë die eis om globalisering en internasionalisering daaglik meer belangrik word (hoofstuk 2) - grootliks deur die blanke minderheidsgroep bewerkstellig is. In 1987 byvoorbeeld met 'n swartbevolking wat 70% van die totale landsbevolking verteenwoordig het, was slegs 4,6% van alle universiteitsakademici swart (Department of National Education 1993). Hierteenoor is 91% van alle universiteitsakademici vir dieselfde tydperk deur die witbevolking, laasgenoemde wat slegs 17% van die totale landsbevolking uitgemaak het, verteenwoordig. Wat betref die Technikons figureer soortgelyke statistieke vir swart teenoor wit akademici soos byvoorbeeld vir 1992 toe dit 1% teenoor 89% was (Budlender & Sutherland 1995). Laasgenoemde statistiek verkry groter substansie gesien in die lig van die feit dat die swartbevolking 'n dramatiese groei van 5% (70% tot 75%) en die witbevolking 'n ewe dramatiese daling van 4% (17% tot 13%) vir die tydperk 1987 tot 1993 getoon het (Moulder 1995: 45-46). Soortgelyke statistieke word ook in die studentesamestelling gereflekteer en sal in paragraaf 5.5 bespreek word.

Teen die agtergrond van die postmoderne insluitingsbeginsel (paragraaf 2.5.4 en 2.5.5) en Suid-Afrika se loskom van sy geïsoleerde, boikotsituasie, is dit logies dat hierdie uitsluiting daadwerklik aangespreek sal word.

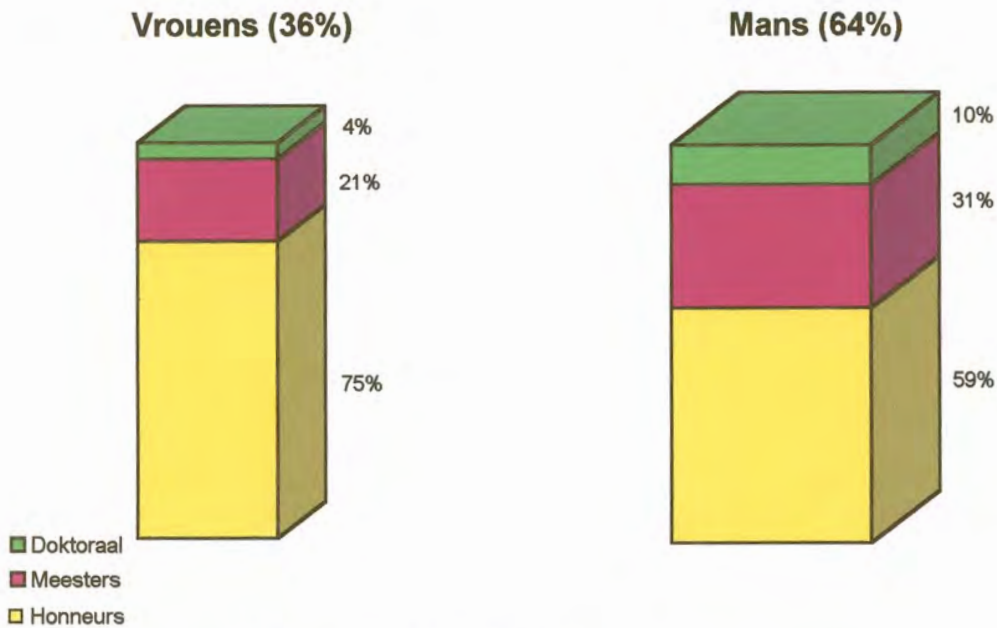
5.2.1.2 Geslagsongelykhede

Afgesien van hierdie rassewanbalans word hoër onderwys ook gekenmerk aan geslagsongelykhede wat duidelik weerspieël word in Figuur 5.1. Hiervolgens blyk dat, wat nagraadse kwalifikasies aanbetref, vrouens beduidend swakker verteenwoordig is as hul manlike eweknieë. Van die totale nagraadse kwalifikasiegroep vir 1998 beslaan vrouens net 36% teenoor die 64% manlike verteenwoordiging. Verder het net 4% van die vroulike groep doktorsgrade en 21% meestersgrade teenoor die manlike onderskeidelike 10% en 31% statistieke.

Figuur 5.1 Suid-Afrika

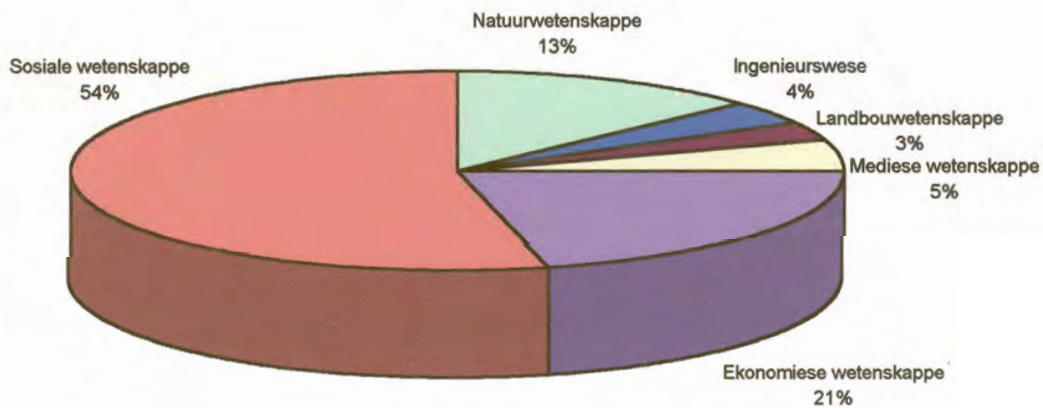
Nagraadse kwalifikasies volgens geslag: 1998

Bron: The Graduate. Newsletter of the HSRC Register of Graduates. 1998:15

Figuur 5.2 Suid-Afrika

Gegradueerdes se terrein van studie: 1998

Bron: The Graduate: Newsletter of the HSRC Register of Graduates. 1998:14

Wat betref die akademiesekorpssamestelling vir universiteite en teknikons in 1992 het vroulike dosente 32% teenoor hul manlike kollegas se 68% van die groototaal uitgemaak (Gender Equity in Education 1997: 140, 153). Ook hierdie uitsluiting word direk aangevat deur die postmoderne feministiese kritiek wat daarop aanspraak maak dat alle moderne kennis leemtes in het vanweë 'n eksklusiewe manlike subjektiwiteit (paragraaf 2.4.1).

5.2.1.3 Kapasiteitsongelykhede

Hierdie ras- en geslagsongelykhede wat betref akademiese personeel en studentesamestelling word ook in fasiliteits- en kapasiteitsongelykhede tussen die verskillende hoër onderwysinrigtings gereflekteer. Wat hoër onderwys en navorsing aanbetref beklemtoon Wolpe (1995: 280) dat dit 'n eksklusiewe ras- en geslagsondertooneerspeël, naamlik die van die wit manlike geslag. Vir die tydperk 1984 tot 1991 byvoorbeeld het die HBU's se aantal geakkrediteerde publikasies slegs 4,8% van die totale SAPSE-krediettoekennings verteenwoordig teenoor die HWU's se 32% (Badat et. al. 1994: 16). Weer eens geld hier die universele manifestasie van postmoderne kulturele kritiek teen die eksklusiwiteit van moderne, blanke, Westerse perspektiewe (paragraaf 2.4.2).

5.2.1.4 Afvoerwanbalanse

'n Verdere swakheid binne die stelsel is die wanbalans tussen hoër onderwys se afvoer en die behoeftes van 'n moderne ekonomie. In hoofstuk 2 is die noodsaaklikheid van die natuurwetenskappe vir ekonomiese ontwikkeling uitgelig. Dit kom daarop neer dat die ontwikkelingspeil en rykdom van 'n land aan die infrastruktuur daarvan gemeet word. Hierdie infrastruktuur sluit onder andere aspekte soos die vervoernetwerk, die kommunikasiestelsel, die kwaliteit en kontinuïteit van elektriese krag en nywerheidsproduksie in. Vir 'n ontwikkelende land soos Suid-Afrika is dit van die uiterste belang om genoegsame natuurwetenskaplikgeoriënteerde mannekrag soos ingenieurs en tegnisi op te lei. Ten einde egter in staat te wees tot ingenieursopleiding moet die

voornemende student 'n C-simbool vir wiskunde (hoër graad) en natuurwetenskap (hoër graad) (en vir al sy vakke saam) behaal (Maree 1997: 76). 'n Ernstige daling egter wat betref die persentasie matrikulante wat wiskunde en natuurwetenskappe op hoër graad slaag, word vir die afgelope twee dekades ervaar. Hierdie daling word geaksentueer deur die feit dat vir 1990 minder as 2% van alle swart matrikulante wiskunde (hoër of standaard graad) geslaag het (Cooper 1995: 244). Hierdie krisis word uiteraard op hoër onderwys oorgedra.

Die wanbalans tussen hoër onderwys se afvoer en die behoeftes van 'n moderne ekonomie vergestalt in 'n kontradiktoriese mannekragtekort in die natuurwetenskaplik-tegnologiese rigtings teenoor die toenemende werkloosheid van sosiaalwetenskaplik hoogseskoolde werksmaglui. Hierdie tekorte setel in die feit van, net soos vir die skoolonderwys, 'n swak verteenwoordiging van die aantal studente in natuurwetenskaplik-tegnologiese studierigtings aan alle hoër onderwysinrigtings. In 'n ondersoek hierna is bevind dat vir die tydperk 1984 tot 1988 elke enkele HWU 'n daling in natuurwetenskaplikgeoriënteerde studierigtings ondervind het teenoor 'n drastiese styging in die ekonomiese en sosiale wetenskappe (FRD 1991: 12). Dieselfde tendens het ook vir alle teknikons gegeld en vir die tydperk 1988 tot 1991 was daar 'n gemeenskaplike daling van 15% in die natuurwetenskaplik-tegnologiese toegekende diplomas teenoor 'n 10% styging in die ekonomieswetenskaplik toegekende diplomas (Cooper 1995: 248). Hierdie nypende tekort aan 'n natuurwetenskaplikgeoriënteerde geskooldheid word bevestig met Figuur 5.2 wat die studieterreinkeuses van alle gegradueerde werksmaglui, jonger as 65 jaar, vir 1998 aandui.

Volgens figuur 5.2 is die oorgrote meerderheid gegradueerdes (75%) in die sosiale en ekonomiese wetenskappe gekwalifiseer teenoor die beduidende minderheid van 25% in die natuurwetenskappe. Die Groenskrif op Hoër Onderwys (Education Green Paper 1996: 4) verklaar onomwonde dat hierdie *shortage of highly trained graduates in fields such as science, engineering and technology (is) largely the result of discriminatory practices that have limited the access of black and women students*. Of dit werklik die belangrikste

van 'n verskeie reeks faktore is, noop verdere, weldeurdagte navorsing. Hoe dit ookal sy, hierdie skerp dalende tendens van natuurwetenskaplikgeoriënteerde studente, veral ook by die bevoordeelde groep, veroorsaak nypende tekorte.

Hierdie tekorte kortwiek samelewingsontwikkeling en is daarom 'n groot leemte in die hoër onderwysstelsel. Veral gesien in die lig daarvan dat hierdie stelsel, vanweë samelewingsdruk, meer markverwante, implementeerbare kennis en vaardighede moet ontwikkel ter wille van vooruitgang, en veral ook ter wille van postmoderne mededingbaarheid binne die internasionale wêreldmarkeconomie (paragraaf 2.5.2 en 2.5.3). Aldus Van Zyl (Beeld 7 Julie 1998: 9): *Dit help nie om elke jaar duisend mense met politieke wetenskap te laat gradueer nie, want die mark wil dit nie hê nie.* Wat die mark wel van 'n ontwikkelende ekonomie wil hê is genoegsaam natuurwetenskaplikgeoriënteerde geskooldheid ten einde 'n moderne samelewing te ontwikkel. Carnoy (1998: 14) beklemtoon die belangrike rol van hoër onderwys in die voorsiening van hierdie behoefte aan natuurwetenskaplike geskooldheid deur eerstens daarop te wys dat hoër onderwys *has the capability to develop the production and management skills required to utilize and organize the new technology*. Hiermee saam kan hoër onderwys die basiese navorsing wat noodsaaklik is vir ontwikkeling, kombineer met die opleiding van navorsers en toepassers van navorsing vir die nywerheid. Teen die agtergrond van die postmoderne kritiek egter (hoofstuk 2), moet hierdie moderne geskooldheid 'n gebiedsrelevante, eie karakter van suksesvolle implementering openbaar, maar in die proses ook nog internasionaal mededingend bly.

5.2.1.5 Uitsluiting

'n Verdere leemte binne hoër onderwys vergestalt in die in gebreke bly van 'n grondslaglegging vir kritiese denke, verdraagsaamheid en 'n insluiting van almal (Education Green Paper 1996: 4). Wat betref die insluiting van almal impliseer dit nie slegs 'n fisiese getalle insluiting nie, maar ook die insluiting van "Afrika" kennis want die Euro-Amerikaanse perspektief *is insufficiently responsive to the problems and needs of*

the African continent, the southern African region, or the vast numbers of poor and rural people in our society (NCHE 1996: 2). Afgesien hiervan lê die leemte van 'n afwesigheid van die postmoderne insluitingsbeginsel daarin dat 'n kultuur van openbare debatvoering en verdraagsaamheid waardeur verskille en mededingende belange geakkommodeer kan word, nie ontwikkel is nie (Education White Paper 3 1997: 8). Die gebrek aan die ontwikkeling van kritiese denkvaardighede is waarskynlik hoofsaaklik die gevolg van 'n lang tydperk van isolasie waartydens die postmoderne kritiese relativiteitsperspektief met betrekking tot kennis (paragraaf 2.5.2), nog nie genoegsaam kon posvat nie. Verder het die verwagting van die suurdeegfunksie van hoër onderwys se afgestudeerde studente (paragraaf 4.3 en 3.4.2.3), in terme van die versterking van die demokratiese etos van 'n gemeenskaplike burgerskapsgevoel, en die verbondenheid tot 'n gemeenskaplike welsyn (Education Green Paper 1996: 4), met die oog op verbeterde beskaafdheid (Kwiatkowski 1990: 393), nog nie deurgesuur nie.

5.2.1.6 Geslotestelsel vakdissiplines

Nog 'n leemte in die bestaande stelsel wat ook direk met postmoderne kritiek korreleer is die euwel van moderne, geslotestelsel dissiplinêre programaanbieding (paragraaf 2.3.3 en 2.5.3.2). Wat betref die reeds genoemde noodsaak aan ingenieurs vir samelewingsontwikkeling, teen die agtergrond van hierdie geslotestelsel aanbieding, beklemtoon Johnston en Marcus (1998: 13) dat *it is neither sufficient nor appropriate for engineers to focus exclusively on the technical dimensions of delivery ..., but they are not specialists in understanding people, nor are they particularly equipped to understand society*. Hieruit blyk die postmoderne aanname dat die oplossing van leefwêreldprobleme verskeie dissiplines aansny en nooit binne die grense van net een enkele dissipline voltrek nie (paragraaf 2.5.3.2).

5.2.1.7 Omgekeerde piramide

'n Ander leernte van hoër onderwys is die verwronge, omgekeerde piramiedfunksionering daarvan deurdat beduidend meer studente aan universiteite as aan teknikons studeer (Cooper 1995: 252). Vir 1991 byvoorbeeld was 66% studente by universiteite ingeskryf teenoor 22% by teknikons en 12% by kolleges (NEPI 1992: 55). Die kollegesektor is veral swak ontwikkel en hoogs gefragmenteerd (White Paper on Education and Training 1995: 32). In die ontwikkelde samelewings geld juis die teendeel (HSRC 1998: 11).

5.2.1.8 Gefragmenteerdheid

Ten slotte is die groot mate van gefragmenteerdheid van die stelsel die oorsaak van onproduktiewe duplisering, swak mobiliteit en die oneffektiewe evaluering van kwaliteit en doeltreffendheid (NCHE 1996: 2). Hierdie gefragmenteerdheid het tot gevolg dat hoër onderwysinrigtings in Suid-Afrika eerste-, tweede- en derdeklas gegradueerdes produseer (paragraaf 1.2.1). Dit weer het tot gevolg dat werkgewers 'n persepsie van goedkeuring of bevooroordeeldheid teenoor inrigtings ontwikkel (paragraaf 3.4.2.1). Hierdie goedkeuring of vooroordeel word weerspieel deur die feit dat 56% van die graduandi aan HWU's onmiddellik na afstudering binne die arbeidsmark geakkommodeer is teenoor die slegs 25% van HBU's graduandi (HSRC 1998:4).

5.2.1.9 Retrospeksie

Dit blyk dat die bestaande leemtes in die stelsel van hoër onderwysvoorsiening in Suid-Afrika veral op die volgende neerkom:

- ras-, geslag- en fasiliteits-/kapasiteitsongelykhede,
- 'n wanbalans tussen afvoergeskoolde en markverwante behoeftes,
- 'n foutiewe oormaat van universiteitstoetredes,
- 'n onvermoë tot die vaslegging van 'n demokraties, volksgebonde etos, en
- onproduktiewe fragmentasie.

Dat hierdie leemtes wel as die direkte gevolg van 'n onbillike apartheidsbeleid realiseer, is nie te betwyfel nie. Dat die beëindiging van hierdie apartheidsbeleid en die wegbeweeg na 'n meer regverdige bestel hierdie leemtes duideliker aan die kaak stel, is 'n logiese afleiding. Wat egter nie geïgnoreer kan word nie is die feit dat die oopdekking van hierdie leemtes gerugsteun word deur die globaliseringsmag en kritiek afkomstig van postmoderne beïnvloeding. Hierdie postmoderne globaliseringsmag wat in die eerste plek daartoe bygedra het dat apartheid beëindig is, realiseer verder ook in die beïnvloeding van alle fasette van die "nuwe" nie-geïsoleerde Suid-Afrikaanse samelewing - dus ook die hoër onderwysstelsel en die oopdek sowel as pogings tot regstel van leemtes aldaar.

Ten einde hierdie leemtes uit te skakel, moet transformasie op twee vlakke voltrek. Die hoër onderwysstelsel as geheel moet transformeer sowel as elke individuele inrigting afsonderlik. Pretorius (1996: 23) beklemtoon dat die algemene konflik oor transformasie meestal oor die fyn lyn handel van watter transformasievraagstukke op stelselvlak (nasionaal vanaf owerheidskant) gehanteer moet word en watter vraagstukke deur individuele inrigtings opgelos moet word. Wat stelseltransformasie aanbetref handel dit oor die nasionale beleid rondom finansiering, besluitnemingsvraagstukke en die verwantskap tussen inrigtings as deel van een sektor. Dit vorm dan die raamwerk waarbinne elke individuele inrigting sy eie transformasieprosesse moet vaspen. Vervolgens 'n blik op die stelselgetransformeerde missie, doel en funksiestelling.

5.2.2 MISSIE, DOEL EN FUNKSIES VAN HOËR ONDERWYS IN 'N DEMOKRATIESE SUID-AFRIKA

5.2.2.1 'n Tweeledige imperatief

In die aanhef tot die Wet op Hoër Onderwys (RSA 1997: 3) word die veranderde missie van hierdie stelsel ten einde 'n "nuwe" Suid-Afrika te help bewerkstellig, geïmpliseer. Die wenslikheid van 'n enkele, gekoördineerde stelsel met 'n programmebaseerde grondslag word benadruk. Dit moet manifesteer in die herstrukturering van programme sowel as

inrigtings ten einde beter daartoe in staat te wees om aan die behoeftes van menslike hulpbronne, die ekonomie, sowel as die algemene ontwikkeling van 'n ontwikkelende samelewing te voldoen. In die proses moet volhard word met die nastreef van uitnemendheid deur by te dra tot alle vorme van kennis en geleerdheid, in ooreenstemming met internasionale standaarde van akademiese gehalte. Dit kan egter alleenlik bewerkstellig word met die tegelyke werking van 'n regstelbeleid wat eventuele verteenwoordiging verseker. Die omvattende funksionering van hierdie veranderde stelsel moet die waardes wat 'n oop en demokratiese gemeenskap ten grondslag lê, naamlik menswaardigheid, gelykheid en vryheid, bevorder.

Hierdie veranderde missie is gesetel in die breër siening van 'n toekoms waarin alle Suid-Afrikaners 'n verbeterde en volhoubare lewensgehalte geniet, aan 'n mededingende ekonomie kan deelneem, en in 'n demokratiese kultuur kan deel (Education White Paper 3 1997: 11). Die nasionale agenda van verbeterde en volhoubare lewensgehalte impliseer dat dit aan die hand van twee imperatiewe moet realiseer te wete 'n globaliserende integreringsimperatief binne wêreldmarkmededinging sowel as die plaaslike heropbou van historiese wanbalanse (NCHE 1996: 3).

Die globaliserende integreringsimperatief van postmoderne wêreldmarkmededinging by wyse van internasionale produksie en finansies, word gekenmerk aan snelle verandering vanweë inligtingstechnologie-dinamiek (hoofstuk 2). Die premie hiervan op die volgehoue ontwikkeling sowel as handhawing van die kennis en vaardighede van die simboolanaliste (paragraaf 2.5.3.1(E)) is 'n toenemend onweglaatbare doelstelling vir hoër onderwys wêreldwyd en dus ook vir die "nuwe" Suid-Afrika. Die instandhouding van die kennis en vaardighede van hierdie hoëvlak menslike hulpbronne manifesteer veral in die hoër onderwysdoelstelling van verdere, lewenslange opleiding (paragraaf 2.5.3.2(B); NCHE 1996: 3) ten einde intellektueel, en dus ook ekonomies, mededingend en lewenskragtig te bly binne die postmoderne kennissgemeenskap (paragraaf 3.3.3.2). Hierdie simboolanaliste moet egter ook samelewingsverantwoordelik wees en dit vereis van hoër onderwys 'n addisionele bewusmaking by hierdie hoëvlak mannekrag van hul rol en bydrae tot die

plaaslike poging van nasionale ontwikkeling (Education White Paper 3 1997: 10; paragraaf 3.3.3.3). In hierdie verband beklemtoon Johnston en Marcus (1998: 13) byvoorbeeld dat *engineers have to recognise the importance of the social dimension and then identify and bring in appropriate expertise by understanding and including the needs, expectations and experiences of the communities for whom they work.*

5.2.2.2 Beginsels vir regstelling

Die imperatief van die plaaslike heropbou van apartheidswanbalanse deur middel van 'n demokratiese, nie-rassige en nie-seksistiese stelsel van hoër onderwysvoorsiening, moet aan die hand van agt beginsels geskied. Hierdie agt beginsels realiseer as die stuurmechanisme vir hoër onderwystransformasie waaruit doelwitte en funksies telkens gerealiseer word ten einde die transformasiestrategieë te aktualiseer (NCHE Discussion Document 1996: 41-44; NCHE 1996: 4; Education Green Paper 1996: 5-7; Education White Paper 3 1997: 11-15).

- Die beginsel van billikheid en regstel vereis regverdige geleenthede om hoër onderwys te betree sowel as om suksesvol daarin te wees. Hieruit moet die doelstelling realiseer van die voorsiening van 'n volledige spektrum van gevorderde opvoedkundige geleenthede vir 'n groterwordende gedeelte van die bevolking. Hiermee saam moet maatreëls vir kapasiteitsbou ontwikkel word ten einde 'n meer verteenwoordigende personeelkomponent te bevorder. Bemagtigingsmaatreëls wat veral finansiële ondersteuning insluit met as doel gelyke geleenthede vir individue sowel as inrigtings moet ook geaktualiseer word.
- Die beginsel van demokratisering impliseer dat die bestuur van hoër onderwys en van elke individuele inrigting demokraties, verteenwoordigend en deelnemend moet wees. Dit moet aktualiseer in die doelstelling van deursigtige, koste-effektiewe bestuur gemik op die optimale benutting van beskikbare hulpbronne, binne 'n atmosfeer gekenmerk aan verdraagsaamheid teenoor verskillende sienings en idees, en met 'n hoë premie op die vermoë om verandering en diversiteit te hanteer.

- Die beginsel van ontwikkeling dui op die appèl op hoër onderwys om tot die algemene heil van die gemeenskap by te dra deur die skepping, verkryging en toepassing van kennis, die opbou van menslike vermoëns en die voorsiening van geleenthede vir lewenslange studie. Dit realiseer in die doelstelling van diverse voorsiening ten einde diverse behoeftes te bevredig, sowel as die vergemakliking van horisontale en vertikale deurvloei. Hierdie groter beweeglikheid moet aan die hand van die ontwikkeling van 'n hoër onderwys kwalifikasieraamwerk geskied waarvolgens toereikende roetes van artikulasie, asook plooibare toetree en uittreepunte, geartikuleer word. Dit alles is beter bereikbaar aan die hand van 'n enkel gekoördineerde stelsel van hoër onderwysvoorsiening.
- Die beginsel van gehalte vereis die instandhouding en toepassing van akademiese standaarde geskoei op die voldoening aan spesifieke verwagtinge en vereistes - wat van konteks tot konteks kan verskil - binne 'n omvattende strewe na uitnemendheid. Hieruit realiseer 'n eerste doelstelling naamlik die ontwikkeling en instandhouding van 'n gevorderde hoë vlak navorsingskapasiteit ter wille van globale mededinging en tegelyke samelewingsontwikkeling. Hiermee saam egter moet 'n verdere doelstelling aktualiseer te wete die vatbaar maak van kurrikula vir nasionaalspesifieke en streekskontekste.
- Die beginsel van bekwaamheid vereis dat gewenste doelstellings uitnemend gerealiseer word teenoor die beginsel van doeltreffendheid wat in wese daarop neerkom dat middelmatigheid as genoegsame kriterium voorop gehou word gesien in die lig van die beperkende faktore van bekostigbaarheid en volhoubaarheid. Die doelstellings hieruit voortspruitend hou verband met die ontwikkeling van toepaslike finansieringsmeganismes asook die aanvaarding van samewerking en vennootskappe tussen hoër onderwysinrigtings onderling en tussen inrigtings en ander sektore binne die gemeenskap.
- Die beginsel van akademiese vryheid ter wille van kritiese, eksperimentele, en skeppende denke ten einde intellektuele ondersoek en kennis te bevorder, is grondwetlik gefundeerd. Dit moet manifesteer in die institusionele skepping van 'n akademiese klimaat wat gekenmerk word aan vrye en oop debattering, kritiese

bevraagtekening van bestaande ortodoksies en die waagmoed eksperimentering met nuwe idees.

- Die beginsel van institusionele outonomie plaas 'n hoë premie op selfregulering en administratiewe onafhanklikheid wat betref die toelating van studente, kurrikulum, onderrig en evalueringsmetodes, navorsing, die vestiging van akademiese regulasies en die interne bestuur van hulpbronne wat deur private en openbare bronne gegeneer word. Die noue korrelasie egter tussen hierdie outonomie en samelewingsaanspreeklikheid is in paragraaf 3.4.2.4 bespreek. Hierdie outonomie moet realiseer in die institusionele doelstelling van bevordering van menslike hulpbron-ontwikkeling deur die aanbieding van programme wat vatbaar is vir die politieke, ekonomiese en kulturele behoeftes van die land. Hierdie programme moet egter terselfdertyd voldoen aan die beste standaarde van akademiese vakkundigheid en professionele opleiding.
- Die beginsel van openbare aanspreeklikheid soos reeds volledig bespreek in paragrawe 3.3.3.3 en 3.4.2.4 manifesteer veral in die doelstelling van 'n algemene bevordering van verantwoordelikheid en bewustheid onder studente van die rol van hoër onderwys in samelewingsontwikkeling. Hierdie verantwoordelikheid en bewustheid moet by wyse van gemeenskapsdiensprogramme gekweek word. Die beskikbaarstelling van kundigheid en infrastruktuur vir gemeenskapsdiensprogramme moet ook as doelstelling van afsonderlike inrigtings gerealiseer word ten einde hul toewyding aan die algemene heil van die samelewing te demonstreer.

5.2.2.3 Plaaslike beklemtoninge teenoor internasionale benaderings

Word die missie, doel en funksies van hoër onderwys in 'n "nuwe" Suid-Afrika vergelyk met die soos geformuleer vir ontwikkelde samelewings (paragraaf 3.3), met die in ag neem van Afrikaspesifieke perspektiewe (paragraaf 3.3), blyk dat 'n hoë graad van korrelasie tussen die onderskeie beklemtoninge bestaan. Suid-Afrika ag ook die noodsaak aan volgehoue uitnemendheid (ontwikkelde perspektief) hoog met die postmoderne bywerk van kontekspartikulariteit (Afrika perspektief) ter wille van individuele sowel as

samelewingsontwikkeling. Wat egter op hierdie stadium plaaslik oordrewe beklemtoon word, hoewel ook in die ontwikkelde konteks geformuleer (paragraaf 3.3), is die postmoderne noodsaak aan sosiale mobiliteit van die benadeelde groep. In hierdie hoë premie daarop ignoreer Suid-Afrika die ontwikkelde formulering se sterk beklemtoning van hoër onderwys se stratifiseringsrol (paragraaf 3.3), laasgenoemde wat, ongeag die doelstelling van massatoetrede, nogsteeds kandidate met uitgedifferensieerde intellektuele vermoëns moet selekteer ter wille van beduidende samelewingsontwikkeling. In dieselfde verband is Herman (1995: 267) bekommerd oor *the undisputed quest for redress and equity that focusses on open admissions or limited restrictions on access to disadvantaged students without necessarily addressing educational outcomes and equality of life chances after graduation*. Die Minister verbind hom egter daartoe om te verhoed dat groter toegang tot 'n "draaideur"-sindroom van hoë druipe en uitvalsifers lei. Daarom moet die geormerkte openbare fondse ter wille van regstelling, ook aan meetbare vorderingsresultate gekoppel word (Education White Paper 3 1997: 22).

Teen die agtergrond van die leemte van 'n onproduktiewe, gefragmenteerde stelsel (paragraaf 5.2.1.8), en met inagneming van die hoë premie op insluiting ter wille van omvattende regstelling (paragraaf 5.2.1.1 – 5.2.1.5), word 'n enkel, gekoördineerde stelsel van hoër onderwysvoorsiening in die vooruitsig gestel.

5.2.3 'N ENKELE, GEKOÖRDINEERDE STELSEL

5.2.3.1 Wenslikheid van die stelsel

Ten einde die leemtes in 'n hoogsgefragmenteerde stelsel te ondervang, is 'n enkele, gekoördineerde stelsel van hoër onderwysvoorsiening, wat op 'n programbenadering gebaseer is, wetlik bepaal (RSA 1997: 3). Afgesien van die uitkakeling van onnodige duplisering, groter sentralisasie van bestuur en beheer, en die beter moontlikheid van horisontale en vertikale deurvloei, bied 'n meer geïntegreerde stelsel ook groter moontlikhede vir die allesoorheersende regstelbeleid, deur middel van massifikasie. Verder

open dit ook postmoderne interdisiplinêre moontlikhede wat, volgens Esterhuyse (1997: 18), hopelik sal verhinder dat volhard word met die opleiding van vak-idiote (vergelyk ook paragraaf 5.2.1.6).

5.2.3.2 Massifikasie en Diversifikasie

Massifikasie lei tot logiese diversifikasie. Ball (1992: 130) bevestig dat *more means different*. Die beantwoording aan hierdie gediversifiseerde behoeftes is meer haalbaar met behulp van 'n geïntegreerde, gediversifiseerde model. Hiervolgens het *everyone aspiring to do so the chance of entering the system of higher education which is characterized by a multitude of somewhat permeable institutions somewhat overlapping in their function, while being distinctive in their major goals as well as in their academic standards* (Teichler 1988: 31). Die sleuteldoel met die plaaslike enkel, gekoördineerde stelsel is dan ook om die totale studentegemeenskap wat gekenmerk word aan verskillende agtergronde, ouderdomme, behoeftes, belange en vermoëns effektief te kan akkommodeer ter wille van die regstelling van historiese wanbalanse (Education White Paper 3 1997: 17), maar ook ter wille van die voldoening aan postmoderne globaliseringstendense. Om diversifikasie te verseker en homogenisasie te neutraliseer is 'n primêre doelstelling van hierdie geïntegreerde plaaslike model (Education White Paper 3 1997: 23) en dit korreleer direk met die postmoderne tendens van insluiting (paragraaf 2.5.4) en gediversifiseerde akkommodasie (paragraaf 2.5.2).

Afgesien van beter deurstromingsmoontlikhede kan die aksentverskuiwing van 'n institusionele na 'n programgebaseerde benadering ook gesien word as 'n poging om die historiese kwaliteitsverskille tussen Historiese Wit Inrigtings (Historical White Institutions) (HWI's) en Historiese Swart Inrigtings (Historical Black Institutions) (HBI's) te bowe te kom. Dit dien verder ook om die grense tussen afstand- en kontakonderrig meer effektief met 'n gemengde voorsieningsmodel te vervang. Hierdeur word erken dat hoër onderwysvoorsiening in veelvuldige inrigtings plaasvind met die gebruikmaking van

'n verskeidenheid van kontak- en afstandsonderrigmetodes met die oog op 'n steeds meer gediversifiseerde studentegemeenskap (Education White Paper 3 1997: 17).

Kirsten, soos aangehaal deur Swarts (1998: 12), voorspel dat dit tot gevolg sal hê dat hoër onderwysinrigtings hul programinhoud toenemend meer klientgerig gaan maak. Addisioneel tot die tradisionele programme van 'n streng fokus op kennis van die dissipline, sal in toenemende mate ook gekonsentreer word op programme met 'n meer buigbare fokus op die ontwikkeling van beroepsgerigte vaardighede asook vaardighede ten opsigte van interdisiplinêre samewerking wat in die werkplek vereis word (Stumpf 1998: 84). Dit korreleer met die postmoderne, post-Fordistiese benadering van aanbod toegespits op aanvraag by wyse van 'n modulêrestelsel-voorsiening eerder as die tradisionele, sistematies-lineêr-analitiese voorsieningsmodel (paragraaf 2.5.3). Die uitbreiding van beroepsgerigte programme op alle vlakke, maar in die besonder in die kortersiklusprogramme van een en twee jaar op sertifikaat en diplomavlakke word dan ook pertinent in die vooruitsig gestel (Education White Paper 3 1997: 21).

5.2.3.3 Implikasies van massifikasie

Ten spyte van die aksent op 'n programgebaseerde benadering voltrek opleiding steeds oorwegend aan die hand van 'n spesifieke institusie. Teen die agtergrond van oorweldigende massifikasie het Egipte byvoorbeeld, gekenmerk as 'n samelewing met een van die grootste hoër onderwysstelsels binne die ontwikkelende wêreld, op tegniese tweejaar-kursus inrigtings gesteun om die reeds oorvol universiteite te beskerm. Eisemon en Salmi (1995: 66) verklaar egter dat *due to the lack of adequate financial, human, and material resources, most of these institutes provide poor-quality education and are no more than "academic parking lots" for surplus students*. Wat die Amerikaanse massifikasie van hoër onderwys aanbetref, wys Kerr (1995: 116) daarop dat dit ook oorwegend geabsorbeer is deur gemeenskapskolleges en gemeenskapsgeoriënteerde universiteite terwyl die akademies voortreflike universiteite daardeur onaangeraak gelaat is. Laasgenoemde word aan die hand van begrippe soos universaliteit, eksklusiwiteit en

elitisme omskryf teenoor die gemeenskapsgeoriënteerde universiteite wat moet voldoen aan maatskaplike relevansie, egalitarisme en openheid (Louw 1997: 41).

Dat in Suid-Afrika met akademies voortreflike hoër onderwysvoorsiening in die sin van eksklusief voortreflike programaanbiedinge volhard moet word, is nie te betwyfel nie aangesien *the world today is closely interconnected and the adequate use of advanced information technologies is highly dependent upon the general level of education and culture of labor* (Castells 1994: 14). Switzer (1996: 57) en Herman (1995: 270) beklemtoon dan ook dat die swart middelklas, in hul plaas van 'n hoë premie op kwaliteitsonderrig, toenemend eerder aan HWI's sal studeer. Hierdie tendens realiseer reeds deurdat studenteregistrasies vir 1999 aan die Universiteit van Fort Hare met 3000 gedaal het vanaf 5000 tot 2000, by die Universiteit van die Noorde met 4000 vanaf 9000 tot 5000, en by die Universiteit van Zoeloeland met 1300 vanaf 6600 tot 5300 (Beeld 23 Februarie 1999: 5).

5.2.3.4 Moontlike manifestasievorme binne die stelsel

Teen die agtergrond van massifikasie ter wille van regstelling, met gepaardgaande diversiteit, en die toenemende globaliseringsdruk op kwaliteitsprogramme, sou 'n enkel gekoördineerde stelsel van hoër onderwysvoorsiening die volgende moontlikhede kan inhou (Louw 1997: 50; Switzer 1996: 63; Swarts 1998: 12; Eisemon & Salmi 1995: 72):

- Slegs enkele universiteite lei studente tot op doktorsvlak op terwyl ander universiteite met baccalaureusgraad aanbiedinge volstaan.
- Teknikons en kolleges amalgameer met mekaar en met sommige universiteite.
- Ander universiteite verloor hul status volledig en word omgeskakel in gemeenskapskolleges.
- Streeksintegrasie van hoër onderwysvoorsiening vind plaas in terme van die geografiese samevoeging van 'n universiteit, 'n teknikon en een of meer omvormde kolleges.

In die lig van die postmoderne globaliseringseis om wêreldmarkmededinging (paragraaf 2.5.3.1(A)) voorsien Badat (1998: 40) die moontlikheid van *the HWT's becoming oriented to the global pole and the HBI's becoming reconfigured to serve the redistributive reconstruction and development pole*.

Die Amerikaansontleende gemeenskapskollege idee kan volgens Switzer (1995: 63) as *the cornerstone of reforming South Africa's tertiary educational system* realiseer. Die voordele van hierdie inrigtings in terme van toeganklikheid, aanvraag-buigbaarheid, en lae programkoste (Eaton 1992: 1), maak dit ideaal geskik vir die oplossing van gediversifiseerde hoër onderwysmassifikasie. As die basis van die piramide van gemassifiseerde hoër onderwysvoorsiening moet hierdie inrigtings die grootste komponent uitmaak. Binne die raamwerk van die NQF sal die krediete wat studente in programme by sodanige inrigtings verdien, deur ander hoër onderwysinstansies erken word (Stumpf 1998: 76).

Sodanige omvorming van hoër onderwys word wetlik moontlik gemaak deurdat artikels 23, 24 en 25 van die Wet op Hoër Onderwys (RSA 1997: 23) die Minister die reg verleen om totale openbare hoër onderwysinrigtings of onderafdelings daarvan te laat saamsmelt of te sluit. Dieselfde wet maak in hoofstuk 7 (RSA 1997: 50-64) ook voorsiening vir die uitbreiding van privaatvoorsiening. Eisemon en Salmi (1995: 68) beklemtoon dat *many countries, especially in Asia and Latin America, have relied on private institutions to increase higher education opportunities*. Die verbreding van hoër onderwysmoontlikhede op veral nisterreine deurdat op arbeidsmoontlikhede en studente-aanvraag gefokus word (paragraaf 2.5.3.1), word as 'n groot voordeel van hierdie inrigtings geïnterpreteer (Education White Paper 3 1997: 26). Terselfdertyd balanseer dit die voorstelle vir meerdere staatsbeheer in 'n mate uit.

5.2.3.5 Strategiese beplanning

Die realisering van hierdie enkel gekoördineerde stelsel van hoër onderwysvoorsiening moet aan die hand van nasionale en institusionele driejaar-rollende-planne geskied (Education Green Paper 1996: 64-71). Stumpf (1998: 82) verfyn die nasionale doelstelling met hierdie noodsaaklike strategiese beplanning as synde 'n meer doeltreffende en doelmatige benutting van hoër onderwys hulpbronne ten einde 'n beter korrelasie te bewerkstellig tussen *gegraduateerde persone en Suid-Afrika se behoefte aan hoëvlak professionele mensekrag*. In wese word die aandag met hierdie nasionale planne gevestig op die vestiging van nuwe programme, die ontmoediging van verouderde programme, die ontwikkeling van nuwe vermoëns, die omvorming van die institusionele landskap, en die bevordering van individuele en institusionele regstellings- en billikheidsdoelwitte (Education White Paper 3 1997: 19).

Wat die institusionele driejaar-rollende-planne aanbetref moet dit ontwikkel word binne die raamwerk van die nasionale plan, met die advies van die Raad vir Hoër Onderwys (Council on Higher Education) (CHE) en volgens prosedures soos onderhandel met die Hoër Onderwysstak van die Departement van Onderwys. Hierdie institusionele planne moet die missie van die inrigting insluit, voorgestelde programme aankondig, en rigtinggewende mikpunte vir inskrywingsvlakke volgens program, ras en geslagsbillikheidsdoelwitte aantoon. Verder moet voorgestelde maatreëls vir nuwe programme en menslike hulpbronontwikkeling, wat in lyn is met die nasionale plan, ook aangedui word (Education White Paper 3 1997: 19).

Die goedkeuring van hierdie institusionele planne sal lei tot die toewysing van gefinansierde studenteplekke aan inrigtings met betrekking tot hul goedgekeurde programme in besondere vlakke en studieverde (vergelyk paragraaf 5.4). Elke inrigting bepaal egter self die hoeveelheid studente vir spesifieke programme binne die genoemde vlakke en terreine. Dit kom in wese daarop neer dat programme, eerder as die hoeveelheid studente, befonds word. Inrigtings kan ook nuwe programme aanbied of staatsgefinansierde programme met behulp van hul eie hulpbronne aanvul. Teen die agtergrond van die oorheersende regstelbeleid sal geormerkte regstellingsfinansiering

(vergelyk paragraaf 5.4) toegewys word waar nodig om te verseker dat inrigtings se nuwe programme toepaslik binne die nuwe institusionele landskap figureer (Education White Paper 3 1997: 20). Artikel 39 van die Wet op Hoër Onderwys (RSA 1997: 31) verleen die Minister dan ook die reg om enige redelike voorwaarde ten opsigte van 'n toewysing te stel. Die Minister kan ook verskillende voorwaardes ten opsigte van verskillende openbare instellings, verskillende onderrigprogramme, of verskillende toewysings, stel.

5.2.3.6 Retrospeksie

In retrospeksie op hierdie enkel, gekoördineerde hoër onderwysstelsel ter wille van die regstel van historiese diskriminasie, swak deurvloeimoontlikhede en beperkte diversifikasie, blyk die werking van postmoderne beïnvloedingstendense duidelik. Hoewel hierdie regstelling in die eerste plek betrekking het op die herstel van wanbalanse soos teweeggebring deur apartheid, word die realiseringsstrategieë daarvan sterk gemotiveer en onderlê deur postmoderne sentimente soos die insluiting van almal, die ontiese bestaan van andersheid, die noodsaaklikheid van diversifikasie en die dinamiese relatiwiteit van kennis.

Ten einde hierdie enkele, maar oop en hooggediversifiseerde stelsel van hoër onderwysvoorsiening te realiseer, moet alle programme binne die Nasionale Kwalifikasieraamwerk (National Qualification Framework) (NQF), soos ontwikkel deur die Suid-Afrikaanse Kwalifikasieowerheid (South African Qualifications Authority) (SAQA), geartikuleer word.

5.2.4 SAQA EN DIE NQF

5.2.4.1 Die wenslikheid van ontwikkeling van die NQF

'n Belangrike hoër onderwys transformasietree binne die "nuwe" Suid-Afrika is die instelling van die Suid-Afrikaanse Kwalifikasie Owerheid (SAQA) met die opdrag om 'n Nasionale Kwalifikasieraamwerk (NQF) te ontwikkel en te implementeer (RSA 1995: 1201). Die doel met die NQF is om erkenning te gee aan leer wat plaasgevind het buite die

formele onderwysstelsel, die ekwivalering van formele en nie-formele kwalifikasies vanweë 'n uitkomsgebaseerde benadering, die integrering van onderwys en opleiding, en die skep van horisontale en vertikale mobiliteit sodat elke individu progressief na die hoogste vlakke van prestasie kan beweeg (Niebuhr 1997: 94; Saunders 1995: 27; RSA 1995: 1201). In die proses word sterk klem geplaas op lewenslange, volgehoue leermoontlikhede, groter buigbaarheid, en die noodsaaklikheid van erkenning van vorige nie-formele leeronderrig ten einde die stelsel meer toeganklik te maak *to all those who wished to learn* (Malan 1997: 3).

Die graad 12 senior sertifikaat as enigste kanaal tot hoër onderwys sal vervang word met die skep van meer kanale (Green Paper on Further Education and Training 1998: 43). Vanweë die minder klem op hierdie nasionaalgeldende minimumtoelatingsvereiste, sal die appèl op hoër onderwysinrigtings wat betref uitgedifferensieerde hoëvlak opleiding, toenemend vergroot om hul statutêr beskermde toelatingspesifikasies in te span ten einde te verseker dat intellektueel geskikte leerders geselekteer word.

5.2.4.2 Funkionering van die NQF

Die bedoeling met die NQF is nie om eenvormigheid te bewerkstellig nie, maar eerder om 'n raamwerk van nasionale erkenning daar te stel waarvolgens geleenthede en ruimte gebied word aan almal wat daarin belangstel om onderwys en opleiding te voorsien (Niebuhr 1997: 94). Hierdie raamwerk realiseer dan as 'n stellisie wat die onderrigprogramme, inrigtings van aanbieding, sowel as die vlakke van kwalifikasie aantoon, alles met die doel om 'n toenemend gediversifiseerde leerderkorps daartoe in staat te stel om lewenslange voorsieningsmoontlikhede te geniet. In hierdie verband beklemtoon Khotseng (1994: 5) dat die rolspelers in hoër onderwys *should not only be full-time students and academics, but people of all races and age-brackets, entering, acting and sharing in higher education.*

Die appèl op ouderdomsbuigbaarheid vir toetrede tot hoër onderwys kan meehelp om die druk op inrigtings sowel as skoolverlaters vir 'n onmiddellike realisering daarvan, op te hef. Assie-Lumumba (1996: 9) beklemtoon dat *by feeling that they have future chances to pursue their education whenever they decide to do so, it might lessen the urge to continue their education non-stop*. In hierdie proses van buigbaarheid kan leerders 'n genoegsame hoeveelheid krediete vanuit verskillende hoër onderwysinrigtings - sowel as die werkplek - versamel ten einde eventueel vir 'n spesifieke kwalifikasie op 'n spesifieke vlak van die NQF aansoek te doen. Een sodanige krediet word gedefinieer as synde gelykstaande aan tien effektiewe ure van onderrig soos telkens binne die spesifieke konteks gemotiveer (SAQA 1997: 22). Die implikasie van hierdie oop, programmebaseerde NQF benadering is dat leerders nie meer gelyktydig alle vakke, modules of kursusse aan een spesifieke inrigting hoef te slaag nie, maar dat *learners will be able to decide for themselves where, when and what they wish to study* (Malan 1997: 7). In hierdie leerdergesentreerde benadering is die faktor van leerdertempo dan ook verskans.

5.2.4.3 Die werking van die NSB's en SGB's

Ten einde geloofwaardige standaarde daar te stel wat nasionale sowel as internasionale erkenning geniet, maak die SAQA-wet voorsiening vir die funksionering van standaardliggame (RSA 1995: 1205). Die SAQA-konsepregulasies (SAQA 1997: 5) inisieer die instelling en funksionering van twaalf sodanige Nasionale Standaardliggame (National Standards Bodies) (NSB's). Hierdie twaalf NSB's verteenwoordig twaalf oorkoepelende vakterreine te wete Landbou en Natuurbewaring; Kuns en Kultuur; Handel; Kommunikasie; Onderwys en Opleiding; Nywerheid en Tegnologie; Sosiale wetenskappe; die Regte; Mediese wetenskappe; Wis-en-Natuurkunde en Rekenaar wetenskappe; Dienste; Fisiese-Konstruksie beplanning (SAQA 1997: 5-6). Ten einde die samestelling van hierdie NSB's vakkundig verteenwoordigend te maak, bepaal regulasies dat dit op grond van verteenwoordiging vanuit staatsdepartemente, die georganiseerde handel, die georganiseerde arbeid, voorsiener van onderwys en opleiding, sogenaamde kritiese belangegroep, die gemeenskap, en skoliere moet geskied (SAQA 1997: 7). Die

registrasie van alle hoër onderwysstandaarde en kwalifikasies moet voortaan deur hierdie twaalf liggame, wat 'n integrale deel van SAQA sal uitmaak, gedoen word. Voorsiening word ook gemaak vir die instelling van standaardontwikkelingsliggame (Standards Generating Bodies) (SGB's) wat verantwoordelik sal wees vir die daadwerklike ontwikkeling van standaarde wat dan uiteindelik deur die NSB's vir registrasie oorweeg sal word (SAQA 1997: 11).

5.2.4.4 Kritiese uitkomstes vir Uitkomsgebaseerde programme

In die ontwikkeling en daarstelling van postmoderne uitkomsgebaseerde programme en geloofwaardige standaarde, moet sewe kritiese uitkomstes as pertinent geïdentifiseerde riglyne voorop gehou word (SAQA 1997: 17): Die vermoë om

- probleme krities te identifiseer en kreatief op te los.
- suksesvol met ander binne span, groep, organisasie of gemeenskapsverband saam te werk.
- die eie, private lewe effektief en verantwoordelik te bestuur.
- inligting krities te vergader, te analiseer, te organiseer en te evalueer.
- suksesvol te kommunikeer in enige van die moontlike formele kommunikasievorme.
- die wetenskap en tegnologie effektief en omgewingsverantwoordelik te implementeer.
- probleme binne die kontekstuele begrip van globale wisselwerkende samelewingsfunksionering op te los.

Kraak (1996: 58) beklemtoon dat hierdie kritiese uitkomstes in teorie 'n gebalanseerde model voorstaan deurdat dit nie uitsluitlik op nywerheidsentimente fokus nie, maar veral ook nie die naïwiteit steun van *those who claim that higher education institutions should pursue scholarship in a manner unconstrained by the dictates of the economy and the needs of society*.

5.2.4.5 Retrospeksie

In retrospeksie op SAQA en die NQF, teen die agtergrond van postmoderne beïnvloedingstendense, blyk dat hierdie plaaslike, polities-billikeidsgedrewe NQF groot ooreenkomste met die postmoderne appél op hoër onderwys tot markverwante, gediversifiseerde voorsiening, vertoon. Hierdie postmoderne appél wat deur hoofsaaklik ekonomiese oorwegings gerig word, slaag terselfdertyd daarin om onderskeid en andersheid op 'n billike wyse te akkommodeer deur die toepassing van die beginsel van keusevryheid. Daarvolgens kies elke leerder die tipe onderwys/opleiding aan die hand van die kriteria van smaak, behoefte, en vermoëns, wat hom dan, volgens sy eie keuse, 'n gelyke plek in die samelewing besorg (paragraaf 2.5.4.2(C)). Die staat se agentskapsrol van fasiliteerder en sertifiseerder van veelvuldige hoër onderwysvoorsieners, alles ter wille van 'n wyd uiteenlopende gediversifiseerde arbeidsmag, met die oog op billike, ekonomiese vooruitgang (paragraaf 2.5.4.2), is dan 'n suiwer postmodern gemotiveerde benadering.

5.2.5 SAMEVATTENDE OPMERKINGS

Met die postmodern gemotiveerde globaliseringsdruk op die beëindiging van apartheid en die wegbeweeg na 'n meer demokratiese bestel, is verskeie leemtes binne hoër onderwys aan die kaak gestel. Ten einde hierdie leemtes wat verband hou met diskriminasie, fragmentasie, en foutiewe fokusse reg te stel, word 'n enkel gekoördineerde hoër onderwysstelsel in die vooruitsig gestel. Dit sal gebaseer wees op 'n programbenadering, met die premie op institusionele samewerking, en die moontlikheid van institusionele samesmelting. Hierdie programbenadering moet gerealiseer word aan die hand van die implementering van die NQF, laasgenoemde wat as doelwit het die akkommodering van diversiteit binne 'n meer studentgesentreerde benadering. In die proses moet die missie, doel en funksies van hoër onderwys vir 'n "nuwe" Suid-Afrika manifesteer in suksesvolle integrering binne die wêreldmarke ekonomie sowel as die gelyktydige plaaslike regstel van historiese wanbalanse.

Dat die sentrale Regering sterker gaan ingryp in die bestuur van hoër onderwysinrigtings ter wille van die bewerkstelling en voltrekking van transformasie, word op verskeie

plekke in die Groen en Witskrif gesuggereer en is dan ook as sodanig vervat in die Wet op Hoër Onderwys. Vervolgens word op hierdie ingryping op die bestuursvlakstruktuur, met die oog op transformasie, gefokus.

5.3 NASIONALE EN INSTITUSIONELE BEHEER

5.3.1 DIE MODEL VAN DEELNEMENDE BESLUITNEMING

5.3.1.1 Die akkommodering van alle rolspelers

Teen die agtergrond van die postmoderne beklemtoning van die demokratiese reg tot insluiting en deelneming (paragraaf 2.5.4.1) benadruk Bobbio (1987: 56) dat *the criterion for judging the state of democratisation achieved in a given country should no longer be to establish "who" votes, but "where" they can vote, ... how many more spaces there are where citizens can exercise the right to vote.*

Met betrekking tot hoër onderwys in die "nuwe" Suid-Afrika word 'n hoë premie op deelnemende besluitneming geplaas. Die akkommodering van alle rolspelers en die gevolglik verskillende belange wat tot verskille aanleiding gee, moet deur effektiewe strukture en prosesse deelnemend en deursigtig besleg word (Education White Paper 3 1997: 35). In hierdie proses is die ontwikkeling van wedersydse vertroue in die sin van dat alle rolspelers oortuig daarvan moet wees dat 'n ieder en elk gefokus is op wedersydse voordeel, eerder as maksimale persoonlike wins, uiters noodsaaklik (Fourie 1996: 288).

Hierdie rolspelerbenadering wat konnoteer dat net sekere persone in die samelewing 'n aandeel in 'n spesifieke konteks het (Sayed & Carrim 1997: 95), beslaan die studente, akademiese personeel, administratiewe personeel, dienspersoneel en die inrigtingsbestuurders (Education White Paper 3 1997: 35). In die proses moet gemeenskapsbelange telkens voorop gehou word (paragraaf 3.3.3.3 en 3.4.2.4). Laasgenoemde wat egter vanweë toenemende kosmopoliteit in terme van klas, geslag en

nasionaliteit tot gevolg het dat *it becomes difficult to sustain an unqualified commitment to community participation in the education system* (Sayed & Carrim 1997: 95). Eweneens so is 'n akkoord oor wat die 'algemene heil' vir al die lede van die samelewing behels, 'n komplekse formulering (Grobelaar 1997: 6).

5.3.1.2 Staatsgeregleerde deelname

In hierdie postmoderne proses van alle rolspeler akkommodering voorsien die Staat 'n model van samewerkingsbestuur geskoei op die beginsel van outonome inrigtings, egter in samewerking met 'n proaktief leidinggewende regering, en binne die bestek van samelewingsaanspreeklikheid (Education White Paper 3 1997: 36). Dit impliseer geregleerde deelname wat in wese daarop neerkom dat gemeenskaps- en rolspelersdeelname erken word, maar dat die aard van hierdie deelname geregleer word. Hierdie geregleerde deelname manifesteer as 'n poging om die potensiele konflik vanweë samelewings- en rolspelersdeelname te verminder terwyl oormatige sentrale beheer ook terselfdertyd gekortwiek word (Sayed & Carrim 1997: 96).

Die implementering van geregleerde deelname berus daarop dat die Staat die agentskaprol van regulering vervul wat tot gevolg het dat Suid-Afrika eerder in die rigting van groter sentrale beheer in die onderwys beweeg as andersom (Louw 1997: 27). Dit beteken nie noodwendig dat dit as onaanvaarbaar afgemaak moet word nie. Niebuhr (1997: 101) en Grobelaar (1997: 9) beklemtoon dat die ferm leiding en bestuur van die Regering veral in tye van transformele veranderinge funksioneel noodsaaklik is. Pogings deur die Regering om sterker betrokke te raak by die bestuur van hoër onderwys moet ook in die lig van die grondwetlike verantwoordelikheid van die Minister van Onderwys geëvalueer word (Education White Paper 3 1997: 35). In die proses moet rolspelers egter in al die ontwikkelinge wat plaasvind betrokke bly en is dit hulle verantwoordelikheid om toe te sien dat daar deurentyd 'n balans gehandhaaf word.

5.3.2 DIE RAAD VIR HOËR ONDERWYS

5.3.2.1 'n Adviseringsrol

Die Wet op Hoër Onderwys (RSA 1997: 11) wettig die instelling van die Raad vir Hoër Onderwys (Council on Higher Education) (CHE) wat as regs persoon slegs 'n adviserende rol vervul. Hierin lê vir Du Plessis, soos aangehaal deur Swarts (1998: 13), 'n groot leemte deurdat daardeur geen voorsiening gemaak word vir kapasiteit ter wille van die implementering van veranderde beleid nie.

Hierdie adviseringsrol van die CHE hou verband met die advieslewering aan die Minister oor die volgende sake (RSA 1997: 11):

- gehaltebevordering en -versekering
- navorsing
- die struktuur van die stelsel van hoër onderwys
- die beplanning van die stelsel van hoër onderwys
- 'n meganisme vir die toewysing van openbare fondse
- finansiële bystand vir studente
- ondersteuningsdienste vir studente
- die bestuur van inrigtings vir hoër onderwys sowel as die stelsel van hoër onderwys
- taalbeleid

Die Wet op Hoër Onderwys bepaal dan ook dat die Minister die advies van die CHE moet oorweeg en, indien nie, skriftelik redes daarvoor aan die CHE moet aanvoer (RSA 1997: 11). Slegs wanneer 'n aangeleentheid uiters dringend is, kan die Minister sonder die advies van die CHE optree (RSA 1997: 11).

In die geval van ernstige wanadministrasie van 'n hoër onderwysinrigting moet die CHE 'n assessorspan van minstens drie lede, wat onafhanklik van die betrokke inrigting is, aanstel ten einde 'n ondersoek te loods (RSA 1997: 33). Die waarde van so 'n onafhanklike assessor is dat dit Ministeriële inmenging neutraliseer. Dit is reeds as sodanig geïmplementeer deurdat die CHE, in opdrag van die Minister, in die lig van die

voortslepende ongerymdhede aan die Universiteit van Transkei en die Vaaldriehoekse Technikon, 'n span van drie assessore aangestel het wat binne dertig dae terugvoering met aanbevelings moes gee (Beeld 28 Julie 1998: 10).

5.3.2.2 Kriteria vir lidmaatskap

'n Noodsaaklike kriterium vir lidmaatskap tot die CHE, of om as assessor aangestel te word, is 'n diepgaande kennis en begrip van hoër onderwys sowel as kennis en begrip van die rol van die stelsel van hoër onderwys in die heropbou en ontwikkelingsstrategieë (RSA 1997: 13). Op Donderdag, 28 Mei 1998, is die eerste lede van hierdie CHE, wat vir 'n ampstermyn van vier jaar aangestel is (RSA 1997: 15), deur Dr. Bengu in die parlement bekend gemaak. As voorsitter, met 'n ampstermyn van vyf jaar (RSA 1997: 15), is prof. Nkuhlu verkies, laasgenoemde wat voormalige rektor van die Universiteit van Transkei was en tans as voorsitter van Worldwide Africa Investments optree (Beeld 29 Mei 1998: 6).

5.3.2.3 Die hoofsaak van Gehalteversekering

Een van die belangrikste van die reeds genoemde take van die CHE is die instelling van die Komitee vir Gehalte in Hoër Onderwys (Higher Education Quality Committee) (HEQC). As permanente komitee moet die HEQC die werksaamhede van die CHE rakende gehaltebevordering en -versekering verrig (RSA 1997: 13). Die instelling van hierdie Komitee moet in terme van die SAQA wet geskied wat, in die lig van die massifikasie van hoër onderwys, as hoofsaak sal vervul 'n waghondrol van waaksaamheid teen *gullible members of the public being conned into registering for worthless qualifications by unscrupulous providers* (Grobelaar 1997: 10). Die funksie van hierdie komitee sluit programakkreditering, inrigtingouditering en gehalteverbetering in met as hoofdoel gehalteversekering (Education White Paper 3 1997: 28). Stumpf (1998: 80) beklemtoon dat hierdie drie praktyke nog nooit voorheen eenvormig dwarsdeur die hoër

onderwysstelsel toegepas is nie. Die gevolg is dat sodanige implementering vir baie hoër onderwysinrigtings substansiële strategiese en organisatoriese uitdagings inhou.

5.3.3 DIE HOËR ONDERWYSTAK VAN DIE DEPARTEMENT VAN ONDERWYS

5.3.3.1 'n Vergrote rol

Die Nasionale Departement van Onderwys vervul, deur die stigting van die Hoër Onderwystak van die Departement van Onderwys, 'n sterker rol in hoër onderwys as in die verlede. Binne hierdie Hoër Onderwystak word die toepaslike funksies van die Departement aangaande beleidsontwikkeling en beleidsbeplanning, hulpbrontoewysing en finansiering, inligtingsinsameling en ontleding, en monitering en verslagdoen oor hoër onderwys, gekonsolideer. Afgesien van 'n ondersteuning deur ander takke van die Departement van Onderwys, sal die Hoër Onderwystak sy hulpbronne vergroot deur dit uit te kontrakteer asook deur die gebruikmaking van gesekondeerde persone uit die hoër onderwyssektor (Education White Paper 3 1997: 40). In die aanstelling van permanente personeel vir die Tak sal gefokus word op mannekrag met beleidsontledende, interpreterende en vergelykingstreffende vaardighede (Education Green Paper 1996: 43).

5.3.3.2 Verantwoordelikhede

In samewerking met die advieslewering deur die CHE, teen die agtergrond van transformasiedoelwitte, sluit die verantwoordelikhede van die Departement se Hoër Onderwystak die volgende in (Education White Paper 3 1997: 40):

- 'n advieslewering aan die Minister, bydraend tot die van die CHE, oor beleidsformulering en nasionale beplanning vir die hoër onderwysstelsel (die ontwikkeling van die nasionale driejaar-rollende-plan vir hoër onderwys).
- om die Minister in te lig oor die stand van institusionele transformasie.
- om inligting soos deur hoër onderwysinrigtings verskaf moet word, te spesifiseer.

- die toewysing van algemene en doelwit-spesifieke fondse aan inrigtings soos gegrond op institusionele planne en met inagneming van die beplande programdoelwitte en prioriteite van studente-inskrywings volgens terreine en vlakke van studie (monitor van institusionele driejaar-rollende-planne).
- die toewysing van geormerkte fondse vir individuele en institusionele regstelling.
- die ontwikkeling van die Nasionale Studente Finansiële Hulpskema (National Student Financial Aid Scheme) (NSFAS).
- die toepassing van die kriteria en prosedures vir die registrasie van privaat hoër onderwysinrigtings.
- om inligtingsdienste sowel as bystand te verskaf aan georganiseerde hoër onderwyspersoneel, studente en bestuursbelangegroep.
- die reëling van navorsing wat die Hoër Onderwystak in die uitvoering van sy funksies sal ondersteun.

5.3.3.3 Die ontwikkeling van 'n nasionale navorsingsplan

Niebuhr (1997: 99) se aanname dat die Department van Onderwys veral wat betref navorsing 'n groter rol gaan vervul, blyk uit die maatreëls vir die ontwikkeling van 'n nasionale navorsingsplan wat nasionale prioriteite vir navorsing en nagraadse opleiding sal identifiseer (Education White Paper 3 1997: 32). Hierdie Nasionale Navorsingstigting, (National Research Foundation) (NRF), moet ook prosesse vir die identifikasie en vestiging van sentrums van voortreflikheid en nisterreine identifiseer. Verder moet dit mikpunte en prestasie-aanwysers identifiseer ter wille van regstelling met die oog op die ontwikkeling van 'n meer verteenwoordigende navorsingsgemeenskap. Laastens moet dit ook aansporingsmaatreëls vir samewerking identifiseer, laasgenoemde wat in die besonder verband hou met navorsing en nagraadse opleiding op streekvlak (Education White Paper 3 1997: 32).

Teen die agtergrond van postmoderne globalisering en die eksponensiële vermenigvuldiging van kennis en inligting (hoofstuk 2), met inagneming van die plaaslike,

histories-onbillike kapasiteitsgebreke in navorsing (paragraaf 5.2.1.3), is die gevoel dat *if knowledge is the electricity of the new globalisation, all higher education institutions must seize the opportunity of becoming major generators of this power source* (NCHE 1996:3). Met betrekking tot die maatreëls vir 'n meer verteenwoordigende navorsingsgemeenskap lê die uitdaging vir Motala (1994: 43) veral in *empowering black women researchers through the development of independent research skills and critical scholarship*. Daarom dan die prioritisering van swart studente en veral swart damestudente tot meesters, doktorale en na-doktorale programme in die ontwerp van 'n menslike hulpbronontwikkelingsplan vir hoër onderwys (Education White Paper 3 1997: 33).

In die lig van die behoefte aan hooggeskoolde natuurwetenskaplike mannekrag ter wille van innoverende produksie binne wêreldmarkmededinging (paragraaf 2.5.2.2(B)), met inagneming van die tendens van buitelandse studies (paragraaf 2.5.3.1(E)), vra Badat (1998: 41) die volgende belangrike vraag: *How does the state ensure that, by and large, students studying abroad return to South Africa?* (Vergelyk ook paragraaf 3.3.3.2). Die antwoord hierop is geleë in 'n postmoderne innoverende optrede deur die staat wat vir Kraak (1998: 44) daarop neerkom dat die staat buigbaar en kennisgeoriënteerd moet funksioneer. Dit kan alleenlik bewerkstellig word binne 'n milieu gekenmerk aan 'n hoë premieplasing op navorsing en die uitbouing daarvan.

5.3.3.4 Retrospeksie

Dat die Minister sy grondwetlike verantwoordelikheid vir die transformasie van hoër onderwys ernstig opneem, spreek duidelik uit die statutêre wettiging van sodanige mag en gesag. Dat die uitoefening van hierdie omsigtige mag en gesag noodsaaklik is vir suksesvolle transformasie op stelsel sowel as institusionele vlak is nie te betwyfel nie (paragraaf 4.6). Wat egter van die alleruiterste belang is, is die kwessie van kapasiteit ter wille van implementering. Sal hierdie Hoër Onderwystak binne die Departement van Onderwys daartoe in staat wees om die nodige kapasiteit te ontwikkel ten einde hierdie

hoogsgekompliseerde transformasieproses van hoër onderwys suksesvol te stuur? Sal inrigtings byvoorbeeld die kapasiteit hê om hul driejaar-rollende-planne binne die gespesifiseerde teikendatums te ontwikkel met die oog op fondstoekenning? Sal rolspelers die vermoë sowel as ware geleentheid hê om hul insette harmonieus te lewer in die nastrewing van die "algemene heil"? En laastens, en waarskynlik die indringendste vraag van almal: Sal daar genoegsaam fondse beskikbaar wees om hierdie wetlik gedrewe transformasieproses van hoër onderwys 'n redelike kans op sukses te gee?

Van die belangrikste veranderings vir hoër onderwys is die demokratisering van die individuele inrigtings se bestuurstrukture, in die besonder die Raad en die Senaat. Vervolgens 'n blik op hierdie institusionele bestuursdemokratisering.

5.3.4 INSTITUSIONELE DEMOKRASIE

Beide die Witskrif op Hoër Onderwys (Education White Paper 3 1997) sowel as die Wet op Hoër Onderwys (RSA 1997) beklemtoon dat dit die verantwoordelikheid van elke individuele hoër onderwysinrigting is om sy eie sake te reël en te bestuur. Beide dokumente is egter ook deurvleg met die begrensing van hierdie outonomieit vanweë gemeenskapsaanspreeklikheid. Hierdie begrensdeheid blyk 'n toenemend universeel postmoderne tendens te wees (paragraaf 3.4.2.4).

5.3.4.1 Die Raad

Die Raad van 'n hoër onderwysinrigting, as die hoogste besluitnemingsbevoegdheid, beheer die inrigting en is verantwoordelik vir die missiestelling daarvan, finansiële posisie van die inrigting, werkverrigting daarvan, kwaliteit, sowel as die reputasie van die inrigting (Education Green Paper 1996: 46). In die proses moet die Raad, met die instemming van die Senaat, die taalbeleid vir die inrigting vasstel. Dit moet ook die werknemers van die inrigting aanstel en, behoudens die toepaslike samelewingsaanspreeklike arbeidswetgewing, die diensvoorwaardes, tugmaatreëls,

voorregte, en werksaamhede van die werknemers bepaal (RSA 1997: 29). In oorleg met die Senaat bepaal die Raad ook die toelatingsbeleid, egter met die samelewingsaanspreklike voorbehoud wat betref regstelaksies ten einde historiese onbillikhede te neutraliseer (RSA 1997: 29). Die Raad se onvoorwaardelike outonomie met betrekking tot die toelatingsvereistes vir bepaalde programme, studentetal en wyse van keuring tot bepaalde programme, minimumvereistes vir hertoelating sowel as die eventuele weiering van hertoelating, word egter statutêr beskerm (RSA 1997: 29). Fourie (1996: 285) beklemtoon dat die Rade van hoër onderwysinrigtings nogsteeds moet doen wat dit nog altyd gedoen het, egter altyd met die gemotiveerdheid tot uitnemendheid.

Wat betref die samestelling van die Raad bestaan dit uit die hoof, adjunkhoof(de), hoogstens vyf persone deur die Minister aangestel, lede van die Senaat, akademiese werknemers, studente, administratiewe werknemers en 60% bykomende persone wat nie in diens is van, of studente is by die spesifieke inrigting nie (RSA 1997: 25). Hierdie meerderheidsinsluiting van onverbonde lede word gemotiveer deur 'n poging om die gemeenskapsvertroue te handhaaf (Education Green Paper 1996: 46; Education White Paper 3 1997: 41).

Die gemeenskapsopinie is egter, eie aan die postmoderne relatiwiteitsbeginsel, nie 'n eenvormige, eendimensionele aangeleentheid nie. Sayed en Carrim (1997: 95) bevraagteken die lewensvatbaarheid van hierdie oënskynlik eenvormige gemeenskapsopinie deur te wys op *the divisive expressions of group identity in Rwanda and Bosnia Hersegovina which questions the notion of community feeling and sentiment*. Hiermee saam beklemtoon Fourie (1996: 285) dat die Rade van hoër onderwysinrigtings oor die algemeen konserwatief is. Die rede synde waarskynlik te wees om behoudend op te tree wat betref die inrigting se drie hoofaktiwiteite, naamlik onderrig, navorsing en gemeenskapsdiens (paragraaf 3.3.3). As voorvereiste vir lidmaatskap geld dan ook die nodige kundigheid, ervaring en begrip van die oogmerke en beheer van die spesifieke inrigting ten einde in staat te wees tot 'n betekenisvolle bydraelewering (RSA 1997: 25; Fourie 1996: 285).

5.3.4.2 Die Senaat

Die Senaat, met instemming van die Raad, beheer die akademiese en navorsingswerkzaamhede van die hoër onderwysinrigting en daarom moet die meerderheid lede van die Senaat akademiese werknemers van die spesifieke inrigting wees (RSA 1997: 25). Die Senaatsamestelling beslaan dan die hoof, adjunkhoof(de), akademiese werknemers, nie-akademiese werknemers, Raadslede, lede van die verteenwoordigende studenteraad, sowel as addisionele lede (RSA 1997: 25).

Teen die agtergrond van die statutêre transformasie van hoër onderwysinrigtings in Suid-Afrika in terme van nuwe en veranderde programinhoud (paragraaf 5.2.3), vervul die Senaat, as agent vir verandering, 'n deurslaggewende rol. 'n Konstruktiewe en betekenisvolle betrokkenheid by hierdie transformasieproses noodsaak 'n paradigmatuif wat betref houdings- en persepsieveranderinge (hoofstuk 4). Fourie (1996: 286) wys egter daarop dat die Senaat se werkzaamhede in terme van die bevordering van fundamentele akademiese waardes deur toenemende demokratisering en "informele" strukture aan bande gelê word. Teen hierdie agtergrond, en in die lig van die postmoderne nihilisme vanweë relatiwiteit soos teweeg gebring deur dinamiese veranderinge, ervaar baie senior akademiese Senaatslede 'n gebrek aan belangstelling en toegewydheid wat betref hul Senaatsakademiese verantwoordelikhede (Fourie 1996: 286). Hierdie nihilisme word verder vererger deur die konflikterende paradigmas onder Senaatslede onderling, sowel as die in gebreke bly of swak implementering van Senaatsbesluite binne die akademiese departemente.

Ter wille van kapasiteit kan beide die Raad sowel as die Senaat komitees aanstel om enige van hul werkzaamhede te verrig en kan persone wat nie lede van die Raad of Senaat is nie, na gelang van die geval, as lede van die komitees aangestel word. In alle gevalle bly die Raad en/of Senaat egter die aanspreeklike party (RSA 1997: 27).

5.3.4.3 Forums

Die institusionele vestiging en werking van die Breë-Transformasie-Forums (Broad Transformation Forums) (BTF's) is 'n hoë premie op ministeriële vlak en waar sodanige BTF's in onbruik geraak het, of verontagsaam is, word inrigtings gelas om dit weer in ere te herstel (Education White Paper 3 1997: 41). As breë werksverrigting van hierdie BTF's geld die advisering aan die Raad wat betref die volgende sake (RSA 1997: 27):

- die implementering van die Wet op Hoër Onderwys.
- die implementering van die nasionale beleid oor ras en geslagsregverdigheid.
- die keuring van kandidate vir senior bestuursposisies.
- gedragskodes, mediasie en prosedures vir dispuutoplossing.
- die aanmoediging van 'n institusionele kultuur wat verdraagsaamheid en respek vir basiese menseregte bevorder en 'n geskikte omgewing vir onderrig, navorsing en studie skep.

BTF-ledesamestelling sou kon bestaan uit verteenwoordigers van die bestuur, die Raad, die Senaat, akademiese personeel, nie-akademiese personeel, studente en enige ander samelewingsverteenvoerdigende kategorie (RSA 1997: 27).

Die werklike samestelling sowel as funksionering van hierdie BTF's verskil egter van inrigting tot inrigting aangesien elke inrigting sy eie spesifieke transformasieprobleme ondervind. Wat betref die konstruktiewe waarde van hierdie BTF's met betrekking tot die institusionele transformasiepoging, rapporteer Fourie (1996: 286) dat nie konsensus daaroor bestaan nie. Verder dien hierdie BTF's slegs as interim adviserende komitees (Education Green Paper 1996: 45) ten einde aktuele transformasiedoelstellings te help realiseer en as sulks moet 'n hoë premie op die funksionele bydraelewering daarvan geplaas word. Tans staan hierdie BTF's bekend as Institusionele Forums (IF's).

Die statutêre riglyne en maatreëls vir institusionele Raad, Senaat en Forum samestelling met die oog op deelnemende besluitneming, spreek van 'n beduidende postmoderne insluitingstendens van alle rolspelers. Die hoë premie wat geplaas word op demokratiese

betrokkenheid by sake wat die persoon en sy institusie raak, wys heen na die postmoderne kosmopolitaanse lewe-en-laai-lewe-houding waardeur konvensionele topbestuurmag verminder ten koste van 'n meer heterogene besluitnemingsbevoegdheid (paragraaf 2.5.4.1). Hierdie meerdere demokratisering in terme van die reg tot deelneming by wyse van verteenwoordiging, gaan egter gepaard met verpligtinge (paragraaf 3.4.2.3). Afgesien van die verpligting van 'n oop-wees vir ander, binne die gees van samewerking, met die oog op 'n wen/wen besluitnemingsproduk (paragraaf 4.5.3), staan gekose verteenwoordigers ook onder die verpligting om hul kiesers se sienswyses oor te dra. In hierdie verband beklemtoon Melluci (1989) dat verteenwoordigers dikwels nie hul kiesers se menings artikuleer nie, maar, by wyse van hul eie formulerings, hul eie opinies weergee. Hierdeur ly ware demokrasie skipbreuk. Laasgenoemde wat binne inrigtingsverband slegs moontlik is binne die beperkende grense van 'n verantwoordelike kultuur (vergelyk paragraaf 3.4.2.3).

5.3.4.4 Institusionele kultuur

In paragraaf 3.4.2.3 is op gewys dat 'n demokratiese samelewing nie oornag gevorm word nie, maar dat dit 'n geleidelike proses van wyse van lewe veronderstel. Teen die agtergrond van die transformasie van hoër onderwysinrigtings, met die oog op 'n meerdere demokrasie, vergestalt hierdie proses die uitskakeling van ondemokratiese diskriminasie. Dit vergestalt verder die wegbeweeg na vreedsame vergadering, binne die konteks van 'n respek vir verskille en met die gerigtheid tot verbetering van die "algemene heil". Met as doel die postmoderne insluitingsbeginsel van andersheid moet alle hoër onderwysinrigtings daarna streef om 'n kampusomgewing te bevorder wat sensitief is vir ras- en kultuurverskille. Dit moet buitekurrikulêre aktiwiteite reël wat studente (en akademiese) blootstel aan, en bekend maak met, andersheid (Education White Paper 3 1997: 43). Binne die omvang van hierdie verskuilde kurrikulum, teen die agtergrond van samelewingstransformasie, moet elke hoër onderwysinrigting sy studente geskik maak vir hul suurdeegfunksie van die uitleef van die waardes en norme van 'n ware demokrasie (paragraaf 4.3).

5.3.5 SAMEVATTENDE OPMERKINGS

Die "nuwe" Suid-Afrika se hoë premie op die realisering van demokratiese beginsels spreek van postmoderne beïnvloeding. Ten einde insluiting en die akkommodering van andersheid (paragraaf 2.5.4) te bewerkstellig realiseer 'n getransformeerde model van deelnemende besluitneming vir hoër onderwys. Op stelselvlak geskied hierdie deelneming gereguleerd binne die beperkende grense van 'n sentraal leidinggewende owerheid wat, met behulp van die CHE en die Hoër Onderwystak binne die Departement van Onderwys, proaktief optree. Op institusionele vlak realiseer hierdie meerdere demokratisering in die statutêre verteenwoordiging van alle rolspelers binne die Raad en Senaat van elke inrigting. Ten einde historiese wanbalanse reg te stel en terselfdertyd ook institusionele effektiwiteit te verhoog, is die vestiging van BTF's as interim adviserende liggame, by alle inrigtings wetlik bepaal. Die beeld wat hiermee geskep word is een van 'n nasionale, algemeengeldende raamwerk wat ruimte en geleentheid voorsien vir selfstandige, onafhanklike handeling in terme van spesifieke behoeftes en omstandighede.

Die stelsel van hoër onderwys moet getransformeer word ten einde tot diens te wees van 'n nuwe sosiale bestel met veranderde realiteite, behoeftes en geleenthede (paragraaf 1.1). Binne die sfeer van postmoderne beïnvloedingstendense realiseer die ekonomie as die spilpunt waarom alles draai en word ekonomiese oorwegings in groterwordende tendens die rigtinggewende faktor vir besluite wat op politieke en sosiale gebied geneem word (paragraaf 2.5.3.1). Ten einde transformasie te bewerkstellig is spesiale fondstoewysings van die allergrootste belang (paragraaf 4.6). Teen die agtergrond hiervan blyk dat die befondsingsstruktuur van hoër onderwys 'n dinamies bepalende faktor vir suksesvolle transformasie is.

5.4 DIE FINANSIERING VAN HOËR ONDERWYS

5.4.1 DOELWITGEORIËNTEERDE FINANSIERING

Eie aan die postmoderne samelewing se gerigtheid deur die ekonomie (hoofstuk 2), beoog die Suid-Afrikaanse regering om sterk op die verskaffing van doelwitgeoriënteerde openbare finansiering te steun ten einde 'n getransformeerde stelsel van hoër onderwysvoorsiening daar te stel. Hierdie doelwitgeoriënteerde, driejaar-rollende-plan finansiering is daarop gemik om te lei tot meer billike studentetoegang; verbeterde onderrig, studie en navorsing; verhoogde studentevordering en slaagkoerse; en groter sensitiwiteit vir maatskaplike en ekonomiese behoeftes (Education White Paper 3 1997: 55). Dit realiseer aan die hand van twee toekenningselemente, naamlik 'n formule vir die toewysing van blokfinansiering vir algemene doeleindes sowel as die verskaffing van geormerkte fondse vir die bereiking van spesifieke doelwitte (Education Green Paper 1996: 51; Education White Paper 3 1997: 47).

Die essensie van hierdie hoër onderwysfinansiering hou verband met die statutêrbepaalde reg tot die implementering van gepaste maatreëls vir die herstel van wanbalanse van die verlede (RSA 1997: 31; vergelyk ook paragraaf 5.2.1). In wese word hierdie maatreëls gerig deur twee strategieë, naamlik 'n herstel van vorm sowel as grootte van die stelsel (Stumpf 1998: 82). Die herstel in grootte hou verband met sake rakende die vooruitgeskatte groei en deelnamekoerse wat oor die volgende dekade bereik moet word. Wat die vorm van die stelsel aanbetref omsluit dit aangeleenthede soos:

- die toename in proporsie van totale inskrywings in wetenskap en tegnologie
- die toename in afstandsonderrig
- die toename in loopbaangerigte programme
- die toename in programme op die sertifikaat- en diplomavlakke (Stumpf 1998: 82)

5.4.2 BLOKTOEKENNINGS

Die finansieringsraamwerk vir hoër onderwys (slegs universiteite en teknikons - paragraaf 3.2.1) wat tot nou toe op die SAPSE-formule (South African Post Secondary Education) gebaseer was, het bestaan uit bloktoekennings in die vorm van studentesubsidies, toekennings en navorsingskontrakte. Dit het sowat 85% van die staatsfinansiering aan

inrigtings beslaan. Hiervolgens is inrigtings "beloon" vir die aantal ingeskrewe studente, die slaagsyfer sowel as navorsingsuitsette (universiteite) (NCHE 1996: 210-213).

Teen die agtergrond van die veelvuldige onbillikhele teenoor die HBU's in vergelyking met die HWU's (paragraaf 1.2.1), ook wat betref staatsfinansiering (Reddy 1992: 19; Khotseng 1989: 59-60), wys Switzer (1996: 55) egter daarop dat die HBU's van die voormalige tuislande nie onderworpe was aan die SAPSE-toekennings nie en daarom praktiesgesproke bevoordeel is. Hy voer aan: *for many years the funds they received were far greater than the funds available to the white and black universities through the SAPSE system*. Dat die HBI's wat egter wel onderworpe was aan die SAPSE-formule onbillik daardeur benadeel is, blyk geen twyfel nie. Vanweë die feit dat die oorgrote meerderheid studente van HBI's uit sosiaal en skolasties benadeelde agtergronde kom, het dit tot gevolg gehad swakker slaagsyfers (vergelyk paragraaf 3.4.2.2). Verder het verhoogde studentetoenames binne die situasie van 'n beperkte aantal akademiese personeel en beperkte fisiese fasiliteite, tot gevolg gehad dat navorsingswerk in die slag gebly het en dit alles het die subsidietoekennings aan die HBI's negatief beïnvloed (Khotseng 1989: 59-60). Hierdie negatiewe beïnvloeding word bevestig deur die feit dat vir 1993 byvoorbeeld, HWU's R10200 per voltyds ingeskrewe student ontvang het teenoor die HBI's se ekwivalente R6600 (NCHE 1996: 46).

Binne die SAPSE-formule is slegs twee kategorieë van studente gebruik te wete die Natuurwetenskappe en die Sosiale wetenskappe, met 'n enigste onderskeid binne elk die spesifieke kursusvlak. Die parameters vir toepassing van hierdie SAPSE-formule is afgelei uit vorige jaar bestedings (NCHE 1996: 214-216).

Die nuwe finansieringsformule is in wese ook gebaseer op die SAPSE-formule, egter met 'n groter mate van differensiasie wat betref die verskillende vakterreine en studievlakke (Education White Paper 3 1997: 49). Grobbelaar (1997: 8) verwelkom hierdie differensiasie gesien in die lig van die feit dat kursuskostes binne dieselfde kategorie substansieel kan verskil, byvoorbeeld mediese kursusse teenoor suiwer wiskunde kursusse.

Verder is die nuwe formule nie gebaseer op vorige studentegetalle nie, maar op geallokeerde studenteplekke binne die verskillende vakterreine en vlakke van spesifieke programme (paragraaf 5.2.3). Eweneens so is die insluiting van studenteslaagsyfers nie toepaslik nie gegewe die verskillende apartheidserfenisse van die verskillende inrigtings en die behoefte om 'n toekomsgerigte benadering te aanvaar (Education White Paper 3 1997: 49).

5.4.3 GEOORMERKTE FONDSE

Hierdie bloktoekennings gaan in toenemende mate onderskraag word deur die wesenlike kern van die regstelbeleid vir hoër onderwys, te wete die finansiering daarvan by wyse van geormerkte fondse. Die Witskrif op Hoër Onderwys (Education White Paper 3 1997: 47) beklemtoon dat die 15% gedeelte van fondse wat deur nie-formele finansiering verskaf word, te min is om dringende behoeftes aan te spreek in die grondslaglegging van 'n getransformeerde stelsel. Drie kategorieë van oormerking word onderskei, naamlik institusionele regstelling (vergelyk paragrawe 5.2.3 en 5.3.4.4), finansiële hulp aan studente en ander spesifieke doeleindes (Education Green Paper 1996: 54-58; Education White Paper 3 1997: 50-55). Wat betref die fondse vir spesifieke doeleindes word vir die eerste driejarige tydperk van 1998 tot 2000, gefokus op die verbetering van studenteslaagkoerse, die ontwikkeling van navorsingsbekwaamheid, nagraadse opleiding, kapitale werke, ontwikkeling van bestuursinligtingstelsels en streeksamewerking. Streeksamewerkingbefondsing dien as eerste aansporing vir individuele inrigtings om self mee te help aan die ontwikkeling van 'n enkel, gekoördineerde stelsel van hoër onderwysvoorsiening.

5.4.4 STUDENTEHULP

Die geormerkte fondse vir hulp aan studente is gegrond op die universele missiestelling van hoër onderwys om aan vermoënde, maar benadeelde studente, die moontlikheid tot sosiale mobiliteit te verleen (paragraaf 3.3.1). Binne die plaaslike konteks hou dit veral

verband met hulp aan eerste-generasie studente uit arm gesinne (Education White Paper 3 1997: 51) wat tot nou toe veral aan HBI's studeer het (paragraaf 1.2.1). Switzer (1996: 53) waarsku egter dat effektiewe indentifikasiemaatreëls toegepas moet word, gesien in die lig van die feit dat die Universiteit van die Wes-Kaap (UWC) byvoorbeeld, met sy oop-beleid wat betref studentetoetredes, nogtans 'n beduidende groep swart middelklas studente huisves. Desnieteenstaande word hoër onderwys in Suid-Afrika lam gelê deur fenomenale studenteskuldbedrae. UWC se studenteskuld vir 1998 beloop byvoorbeeld R52 miljoen (Beeld 2 Februarie 1998: 5) teenoor die Technikon Noord-Gauteng se R30 miljoen (Beeld 31 Julie 1998: 6). Soortgelyke tendense is van toepassing op al die ander HBI's (Mail & Guardian 1-7 March 1996: 4). Dit is egter nie nêr die HBI's wat 'n studenteskuld probleem het nie. By die Universiteit van Pretoria (UP), die Universiteit van Stellenbosch (US) en die Universiteit van die Oranje Vrystaat (UOVS) beloop studenteskuld vir 1998 onderskeidelik R6,5 miljoen, R7,2 miljoen en R9,0 miljoen (Sake-Rapport 9 Augustus 1998: 1).

Hierdie wanbetalingsituasie word vererger deur die HBI's se swakker vermoë om saam met die HWI's te kompeteer vir donasies, navorsingsfondse en raadgewingskontrakte. Buitelandse donateurs is ook huiwerig om donasies aan inrigtings met 'n swak finansiële bestuursgeskiedenis te maak. Die aanvanklike neiging van buitelandse donateurs om hul fondse in die "nuwe" Suid-Afrika na die HBI's te kanaliseer (CSD 1994: 2) is reeds in 1995 weer gedemp deur USAID se weiering van finansiële hulp aan die Universiteit van Venda, grootliks vanweë laasgenoemde se swak finansiële bestuursvermoë. (Die Volksblad 3 Oktober 1995).

Die geormerkte studentehulpfonds naamlik die Nasionale Studente Finansiële Hulpskema (National Student Financial Aid Scheme) (NSFAS), sal gebaseer wees op beplande jaarlikse begrotingstoewysings gedoen ooreenkomstig die driejaar-rollende-begrotingsraamwerk (Education White Paper 3 1997: 52). Ten einde dit te realiseer vereis gesofistikeerde bestuursinligtingstelsels waardeur data en vooruitskouings van studentebehoefte, soos gekoppel aan die totale doelwitgedrewe openbare subsidie van inrigtings, beskikbaar is.

Geormerkte fondstoewysings aan 'n inrigting vir finansiële studentehulp, sal gebaseer wees op die billikeheidsprofiel van studente-inskrywings, met inagneming van studente vordering en slaagkoerse (Education White Paper 3 1997: 52). Dit impliseer dat die subsidieformule die bevolkingsamestelling van die land moet weerspieël wat tot gevolg sal hê dat inrigtings met meer swart studente aanspraak sal kan maak op 'n groeiende subsidie ten koste van vermindering by ander inrigtings.

Teen hierdie agtergrond is R300 miljoen vir studentehulp in 1996 geormerk terwyl studente organisasies van mening was dat R700 miljoen 'n meer realistiese bedrag sou gewees het (Mail & Guardian 1-7 March 1996: 4). Vir die boekjaar 1998/99 is 'n verdere bedrag van R300 miljoen beskikbaar gestel wat met behulp van skenkings vermeerder het tot R337 miljoen (Beeld 20 Januarie 1998: 3). Vanaf 1994 is in totaal nou reeds R860,5 miljoen uit die staatskas aan hierdie studentehulpskema beskikbaar gestel. Saam met skenkings van R362,5 miljoen beteken dit dat die skema reeds bydraes van sowat R1,2 miljard gekry het (Beeld 20 Januarie 1998: 3).

Gratis hoër onderwys sal egter nooit 'n bekostigbare en volhoubare opsie vir Suid-Afrika kan wees nie (Education White Paper 3 1997: 46). In toenemende mate begin die Regering uitsprake maak met betrekking tot die student se eie verantwoordelikheid in hierdie verband (Beeld 7 Julie 1998: 6) en elke inrigting se bestuursverantwoordelikheid om toe te sien dat studenteskuld nie onaanvaarbare hoë vlakke bereik nie (Beeld 20 Januarie 1998: 3). Stumpf (1998: 77) bevestig dan ook dat alhoewel die NSFAS die druk van 'n delging van onderriggelde deur benadeelde studente sal verminder, onderriggelde, binne die konteks van massifikasie, nogsteeds 'n lewensbelangrike bron van inkomste vir hoër onderwysinstellings sal bly. Saam met lande soos die VSA en Korea verteenwoordig die studentegelde van hoër onderwysinrigtings in Suid-Afrika meer as 20% van die totale inkomste van elke hoër onderwysinrigting (CHET 1998: 7).

5.4.5 DIE VERMINDERING VAN STAATSFINANSIERING

Met inagneming van hierdie studenteskulde is hoër onderwys in Suid-Afrika ook nog blootgestel aan die postmoderne tendens van 'n meer markverwante benadering vanweë die volhoubare vermindering van staatsfinansiering ongeag die appèl op verhoogde toetredes (paragraaf 2.5.4.2(B)). So byvoorbeeld het universiteitsubsidies vir die tydperk 1986 tot 1990 met 7% afgeneem teenoor die Teknikons se 10% daling vir dieselfde tydperk (Bunting 1994: 126, 165). Word daar op 'n individuele situasie soos die van die Universiteit van Pretoria gelet, blyk dat hierdie inrigting se staatsubsidie vir 1990 met 23% besnoei is en in 1991 met 29%. Gevolglik moes klasgelde vir 1991 met 25% verhoog word (Finansies & Tegniek 31 Maart 1995: 16). 'n Verhoging van klasgelde is egter altyd 'n laaste uitweg vir inrigtings vanweë die swak finansiële posisie van baie studente.

Ten spyte hiervan beklemtoon Kirsten, soos aangehaal deur Swarts (1998: 11), dat die stelsel nog goed befonds is deurdat 2.18% van die Nasionale begroting, sowat R4 biljoen, aan hoër onderwys gaan (Swarts 1998: 11). Die Regering stel dit ook baie duidelik dat die totale bedrag van openbare finansiering van hoër onderwys nie vermeerder sal word nie, en hopelik ook nie drasties verminder sal word nie, maar wel anders verdeel sal word (Education White Paper 3 1997: 48). Met inagneming van hierdie tendens van verminderde staatsfinansiering, binne 'n situasie van herverdeling en die tendens van die swart middelklas om eerder na HWI's te gaan, teen die agtergrond van 'n kapasiteitsgebrek, kon die Universiteit van Pretoria met 16000 aansoeke van eerstejaarstudente vir 1997, slegs 4500 daarvan akkommodeer (Beeld 29 Januarie 1998: 2).

5.4.6 DIE IMPERATIEF TOT 'N MEER MARKVERWANTE BENADERING

Teen die agtergrond van die postmoderne tendens van staatsfinansieringsvermindering, ongeag verhoogde studente innames vanweë insluiting, verhoog die appèl op hoër onderwysinrigtings tot 'n meer markverwante aanslag (paragraaf 2.5.4.2(B)). In die proses word die inrigtings aangemoedig om in vennootskap met die nywerheid, sakesektor en navorsingsrade te tree ten einde hul fondse aan te vul. Vir die plaaslike situasie word

uitgespel dat finansiële hulpbronne vir hoër onderwys in toenemende mate deur meer private hulpbronne aangevul moet word. Sodanige private hulpbronne sluit in verskeie vorme van werkgewerbydraes, bemakings en donasies, beter bestuur van institusionele beleggings, kontrakte en raadgewersprojekte, en 'n uitbreiding van relevante, behoorlik gereguleerde hoër onderwysprogramme (Education White Paper 3 1997: 46).

5.4.7 SAMEVATTENDE OPMERKINGS

Die regsteltransformasie van hoër onderwys aan die hand van doelwitgeoriënteerde staatsfinansiering by wyse van bloktoekennings en geormerkte fondse, hou merkwaardige meriete in. Dit is egter hoofsaaklik nog net teorie en 'n aansienlike hoeveelheid implementeringsdetail is nog nodig om substansie aan die voorstelle te gee. Verder bly die Wet op Hoër Onderwys in gebreke om kapasiteit aan die hele kwessie van finansiering te verleen (Swarts 1998: 13), laasgenoemde wat in wese die spilpunt is vir alle verdere transformasiepogings.

Dat finansiering egter 'n komplekse probleem is is nie te betwyfel nie. Assie-Lumumba (1996: 8) identifiseer die kern van die finansieringsprobleem vir hoër onderwys in Afrika as synde *how to respond to demand in the context of diminishing resources in relation to the needs of a growing population*. Hierdie vinnige-tempo bevolkingstoename, teen die agtergrond van swak en steeds verswakkende ekonomieë, was die oorsaak van die ondergang van baie universiteite in Afrika (Assie-Lumumba 1996: 7). Met inagneming van die uitsluitlike gerigtheid van die postmodern-globaliserende samelewing deur die ekonomie, in die lig van die geïdealiseerde getransformeerde stelsel van hoër onderwysvoorsiening vir Suid-Afrika, kan met reg met Grobbelaar (1997: 8) akkoord gegaan word dat *the best of funding mechanisms cannot succeed if there are not adequate funds to back it up* (vergelyk ook Simkins 1994: 37). Hierdie gebrek aan genoegsame fondse het dan tot gevolg 'n gedwonge kompromie tussen ideale en die realiteit (paragraaf 4.6).

Die institusionele appél hiervan op effektiewe finansiële bestuur in terme van die beplanning, organisering, leidinggewing en kontrolering van beskikbare fondse, blyk baie duidelik. En Van Zyl se uitdifferensiering van sterk bestuur as die grondslag vir alle suksesvolle transformasie (paragraaf 4.6), impliseer veral dan ook uitnemende finansiële bestuur.

Een van die belangrikste oogmerke van hierdie doelwitgeoriënteerde hoër onderwys finansiering is 'n meer billike studentetoegang. Die eerste van drie kategorieë van oormerking is dan ook geïdentifiseer as institusionele regstelling wat hoofsaaklik verband hou met die strategie van 'n studentekorps wat die bevolkingsamestelling moet weerspieël. Vervolgens 'n blik daarop.

5.5 STUDENTE AANGELEENTHEDE

5.5.1 ONBILLIKE VERTEENWOORDIGING

5.5.1.1 Rasongelykheid

Suid-Afrika se apartheidsbeleid en die invloed daarvan op die ontwikkeling van 'n onbillike hoër onderwysstelsel (paragraaf 1.2.1) word duidelik gereflekteer in die land se studentesamestelling. In 1991 byvoorbeeld was 51 uit elke 1000 lede van die blankebevolking binne hoër onderwys ingeskryf terwyl die vergelykende syfers vir die Asiër-, bruin- en swartbevolking, onderskeidelik 35, 13 en 9 was (NEPI 1992: 21). Word dit gemeet aan die bevolkingsamestelling vir 1991 soos weerspieël in figuur 5.3, blyk die wanbalans en onbillikheid teenoor veral die swartbevolking duidelik. As die substansieël grootste (70% vir 1991), en steeds groterwordende groep van die Suid-Afrikaanse samelewing (vergelyk paragraaf 5.2.1.1), is die swartbevolking dramaties onderverteenwoordig binne hoër onderwys. Wat egter interessantheidshalwe ook baie opvallend is is die feit dat die Asiërbevolking, hoewel ook ernstig deur apartheid benadeel

en by verre die plaaslike minderheidsgroep uitmaak (3% vir 1991), nogtans baie sterk binne hoër onderwys verteenwoordig is.

Vir die tydperk 1986 tot 1993 het swart studente inskrywings aan universiteite en teknikons wel met 14% toegeneem teenoor die geringe 0,4% wit toename binne 'n totale toename van 8% (NCHE 1996: 32). Dit blyk egter 'n misleidende voorstelling van die ware toedrag van sake te wees aangesien hierdie swart toename hoofsaaklik binne die HBI's en VISTA en UNISA se afstandsonderrigvoorsiening voltrek het (NCHE 1996: 32) en nie binne die HWI's nie. Laasgenoemde word plaaslik en internasionaal as "*excellent institutions*" en "*national assets*" beskou (Herman 1995: 267).

5.5.1.2 Rasongelykheid in studierigtingtipe en studierigtingvlak

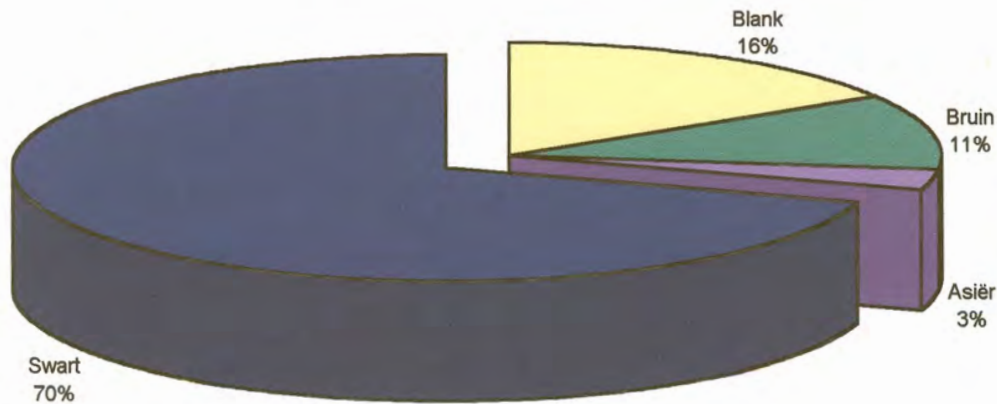
Hierdie rasse ongelykheid wat betref studentesamestelling voltrek verder ook binne spesifieke studierigting-verteenwoordiging. Met betrekking tot die globale twee hoofindelings van vakgebiedkategorieë, naamlik Natuurwetenskappe en Geesteswetenskappe, was 40% van alle studente aan HWI's in 1993 in 'n natuurwetenskaplike studierigting ingeskryf teenoor die 60% geesteswetenskapstudente. Die ooreenstemmende syfers vir die HBI's was 22% teenoor 78% (NCHE 1995: 34). Die gevolg is dat, teen die agtergrond van die Suid-Afrikaanse mannekragtekorte in die natuurwetenskaplik-tegnologiese rigtings (paragraaf 5.2.1.4), sowat 80% van die bestaande mannekrag aldaar, blank is. Afgesien van 'n rasgemotiveerde toelatingsbeleid (paragraaf 1.2.1) is hierdie onbillike tekorte ook te weeg gebring deur die feit dat *the range of programmes offered at the HBI's has been restricted by comparison with the HWI's, with the HBI's fairing particularly poorly in the critical areas of science and technology and economic sciences* (Wolpe 1995: 282).

Hierdie kapasiteitsgebrek van HBI's is nie net beperk tot die voorgraadse natuurwetenskaplike studierigting nie, maar word ook gereflekteer in nagraadse voorsiening, binne die eie spesialiseringrigtings. Uit figuur 5.4 blyk dat vir 1990 die totale

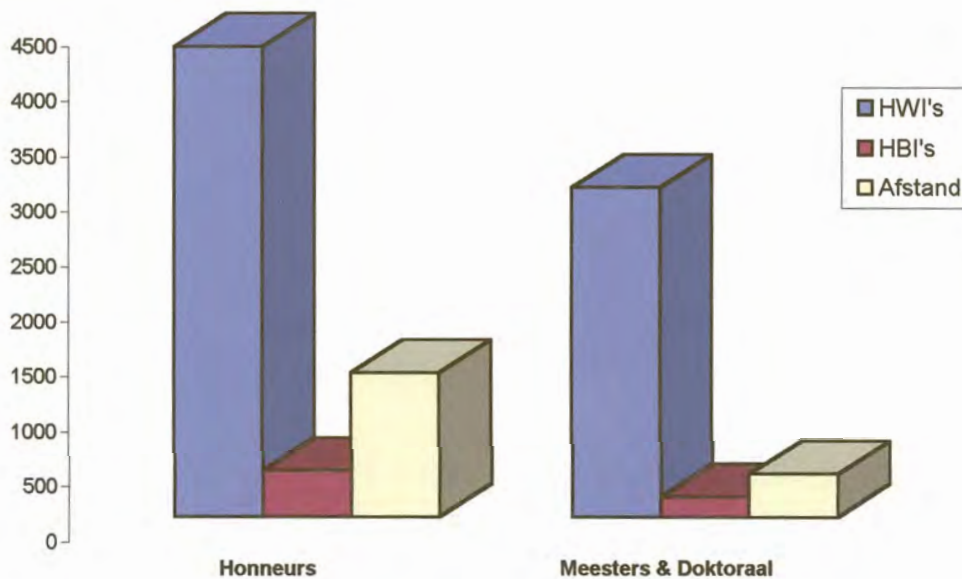
aantal Honneursstudente aan HBI's 7% van die groototaal verteenwoordig het teenoor die HWI's se 72% en afstandsonderrigvoorsiening se 21%. Ooreenstemmende syfers vir Meesters- en Doktorale studies toon dieselfde tendens, naamlik 5% aan HBI's teenoor die HWI's se 85% en afstandsonderrigvoorsiening se 10%. Wat betref die huidige toestand van studenteverteenwoordiging volgens ras en tipe studierigting, sal in die kwalitatiewe ondersoek van hoofstuk 6 daarop ingegaan word.

5.5.1.3 Geslagsongelykheid in studierigtingtipe en studierigtingvlak

Die rasongelykheid wat betref tipe sowel as vlak van studierigting blyk ook 'n geslagsongelyke karakter te hê. Damestudente op voorgraadse vlak is goed verteenwoordig binne hoër onderwys. Selfs by Technikons beloop hulle getalle vir 1997 soveel as 41,6% (Gender Equity in Education 1997: 129). Geslagsongelykheid manifesteer egter wat betref die tipe studierigting wat gevolg word sowel as die vlak van gekwalifiseerdheid. In paragraaf 5.2.1.2 is reeds gewys op die beduidend swakker verteenwoordiging van vrouens wat betref nagraadse gekwalifiseerdheid. Op voorgraadse vlak is vrouens oorvertteenwoordig binne die Sosiale wetenskappe terwyl hul teenwoordigheid by teknikons ook hoofsaaklik tot die Ekonomiese en Sosiale wetenskappe beperk is (Gender Equity in Education 1997: 129; Cooper 1995: 248). Hierdie Sosiale en Ekonomiese studierigting oorvertteenwoordiging is hoofsaaklik die gevolg van diep-gesetelde seksistiese ideologieë en kulturele vooroordele wat betref vrouens se geskiktheid en bekwaamheid vir veral natuurwetenskaplik-tegnologiese beroepe. Ten einde hierdie onbillike ras- en geslagswanbalans op te hef beskou die Regering dit as 'n eerste beleidsuitdaging om die toegang van swart en veral swart vrouestudente (insluitende meer volwassenes) tot alle vlakke van hoër onderwys te verhoog (Education White Paper 3 1997: 10). Deur middel van sentrale doelwitgedrewe finansiering word beoog om hierdie verhoogde toegang te bewerkstellig (paragraaf 5.4) met die verwagting dat teen 2005 net sowat 20% van alle hoër onderwysstudente blank sal wees (Beeld 2 Februarie 1998).

Figuur 5.3
Suid-Afrika
Bevolkingsamestelling: 1991

Bron: Suid-Afrikaanse Arbeidstatistieke. 1995. Sentrale Statistiekdiens. Pretoria: 1.4

Figuur 5.4
Suid-Afrika
Nagraadse studente aan HWI's, HBI's, Afstandsonderrig: 1990

Bron: Bunting I. A. 1993. An unequal system: South Africa's historically white and historically black universities

TOELATINGSBELEID EN STUDENTE TOENAMES

5.5.2.1 Graad 12 sertifikaat

Tot nou toe het die graad 12 sertifikaat as die belangrikste kriterium vir seleksie tot hoër onderwys gerealiseer (paragraaf 3.2.1). Teen die agtergrond egter van die apartheidsongelykhede binne 'n skolestelsel wat die blanke minderheidsgroep bevoordeel het, word die billikheid van so 'n seleksiemaatreël bevraagteken (Herman 1995: 265; Motala 1995: 164). Hiermee saam het die praktyk ook al dikwels bewys dat die presteerders in matriek nie noodwendig altyd die enigste presteerders aan hoër onderwysinrigtings, en binne die werkplek is nie. Hierdie bevraagtekening van die diskriminerende graad 12 sertifikaat het tot gevolg die onbetwiste poging tot 'n verslakte toelatingsbeleid met beperkte minimum toelatingsvereistes (Eisemon & Salmi 1995: 67). Die skepping van meer kanale vir toegang tot hoër onderwys in Suid-Afrika met die oog op vervanging van die elite karakter daarvan met 'n stelsel van massavoorsiening is dan ook tans onder bespreking (Green Paper on Further Education and Training 1998: 43).

5.5.2.2 'n Inrigtingsverantwoordbare toelatingsbeleid

Die opheffing van hierdie nasionaalgeldende minimum toelatingsvereiste vir hoër onderwys het tot gevolg dat inrigtings self verantwoordelikheid moet neem vir 'n toelatingsbeleid ten einde die potensieël mees suksesvolste studente vir 'n spesifieke studierigting, met die oog op eventuele suksesvolle beroepsbeoefening, te selekteer (Herman 1995: 270). Dit korreleer met die universele stratifiseringsfunksie van hoër onderwys om, ongeag die universele tendens van massatoetrede, steeds kandidate met uitgedifferensieerde intellektuele vermoëns te selekteer (paragraaf 3.3). Wat betref hoër onderwys in Suid-Afrika is hierdie reg tot seleksie onderworpe aan elke inrigting se aanspreeklikheid om toe te sien dat geskikte maatreëls getref word ten einde historiese ongelykhede reg te stel terwyl alle vorme van onbillike diskriminasie uit die weg geruim word (RSA 1997: 29). Ook dit korreleer met die universele missie van hoër onderwys om,

binne die raamwerk van sy stratifiseringsrol, verantwoordelikheid te neem vir die akkommodering van vermoënde, maar sosio-ekonomies benadeelde studente (paragraaf 3.3). Sodanige toelatingsbeleid ter wille van regstelling is dan ook billik aangesien *to abandon preferential admissions altogether would almost certainly help to keep the number of disadvantaged group doctors, lawyers, and other professionals at intolerably low levels* (Bok 1982: 104).

5.5.2.3 Vermeerderde en breër voorsiening

'n Beleid van verhoogde toenames met die oog op regstelling impliseer 'n organisatories meerledige uitbreiding (Duke 1992: 67). Eerstens is verhoogde toenames gemik op die normale studente ouderdomsgroep van 18 tot 21 (of 20 tot 24 volgens UNESCO se internasionale norme). Tegelykertyd word egter ook gefokus op die akkommodering van die ouer student met meer gediversifiseerde behoeftes. Die implikasie is dan 'n vermeerderde sowel as 'n breër voorsiening. Dit moet vir hoër onderwys in Suid-Afrika aan die hand van 'n enkel gekoördineerde stelsel van voorsiening (paragraaf 5.2.3), binne die omvang van die NQF se diverse stellasierraamwerk kwalifikasiemoontlikhede (paragraaf 5.2.4), realiseer. Stumpf (1998: 76) beklemtoon egter dat hierdie groter en breër deelname nougeset aan die hand van die volgende raamwerk moet voltrek:

- beplande groei
- institusionele vermoë
- beskikbaarheid van hulpbronne
- verhoging van gehalte
- Suid-Afrika se breë behoeftes ten opsigte van menslike hulpbronne

Afgesien van die appèl op finansiering (paragraaf 5.4) het verhoogde en verbrede voorsiening ook 'n invloed op kwaliteit. Massifikasie bevraagteken onvermydelik die handhawing van dieselfde standarde van 'n beperkte, hooggeselekteerde elite stelsel. Van die drie opsies wat Duke (1992: 78) met betrekking tot massifikasie en standarde voorophou, naamlik *'more means worse'*, *'more means better'* en *'more means different'*

blyk laasgenoemde die mees logiese te wees met die fokus op *'fitness for purpose'* (Wolpe 1995: 289). Dit impliseer dan dat standaarde en kwaliteit, relatief tot die spesifieke inrigting se besondere doelstellings, aan die koste-effektiewe realisering van daardie doelstellings gemeet moet word (paragraaf 3.4.2.1). Ten einde hieroor wag te hou moet die HEQC as permanente komitee van die CHE as funksie vervul programakkreditering, inrigtingouditering en gehaltebevordering met as einddoel gehalteversekering (paragraaf 5.3.2.3).

5.5.3 AKADEMIESE HULP

Met inagneming van Suid-Afrika se heterogene, maar hoofsaaklik nie-Westerse samelewing, teen die agtergrond van die apartheidsfokus op 'n Westerse perspektief, is dit so dat baie swart studente nie genoegsaam voorbereid is op suksesvolle vordering binne hoër onderwys nie. Motala (1995: 169) beklemtoon dat *education exists within a socio-economic, political and cultural reality, and these forces continually impact on the school* met 'n sneeubaleffek op pad na hoër onderwys (vergelyk ook paragraaf 3.4.2.2). Ook Jansen (1995: 183) identifiseer familie-agtergrond en sosio-ekonomiese status as onwegdinkbare faktore vir skolastiese sukses.

'n Belangrike bydraende faktor tot hierdie intellektuele onderontwikkeling was die tot stilstand kom van 'n leerkultuur onder swart leerlinge en studente vanweë hul deelname aan die anti-apartheids *'struggle'* met die leuse van *'no education before liberation'* (Herman 1995: 268; Badat 1995: 143; Davies 1996: 324). Vanweë hierdie deurgaanse protesaksies van die tagtigerjare waartydens kampusse as *'moral gymnasia'* for *'revolutionary praxis'* aangewend is (Johnson-Hill 1996: 192) het die getal studente wat afhanklik is van ekstra akademiese hulp aansienlik toegeneem. Die gevolg is dat teen die einde van die tagtigerjare hoër onderwysinrigtings, soos wat rasgemotiveerde toelatingsvereistes algaande verslap het, toenemend oorbruggingsprogramme begin aanbied het om die behoeftes van die apartheidsbenadeelde studente aan te spreek. Die Universiteit van Kaapstad loods byvoorbeeld, afgesien van 'n akademiese

ondersteuningsprogram, ook 'n alternatiewe-toelatings-navorsingsprojek (Alternative Admissions Research Project) (AARP) vir nuwe studente (Herman 1995: 268). Die Universiteit van die Witwatersrand het afgesien van sy gewone akademiese ondersteuningsprogramme, ook 'n Kollege vir Natuurwetenskappe (College of Science) ontwikkel waarby grenspresteerders in Natuurwetenskappe baat kan vind (Herman 1995: 268). Die Universiteit van Pretoria beskik oor 'n verlengingsprogram waarvolgens studente met potensiaal, maar wat nie voldoen aan die minimumvereistes vir 'n spesifieke kursus nie, se eerste akademiese jaar oor twee jaar verspei word. Hierbenewens het die Universiteit van Pretoria ook 'n samewerkingsooreenkoms met Nasionale Private Kolleges met betrekking tot die verbetering van potensiële studente se matriekuitslae sodat hulle weer kan aansoek doen om toelating (CHET 1998: 7). Die Universiteit van Natal bied weer 'n program van seleksie-deur-middel-van-ontwikkeling vir sy benadeelde studente aan. Dit staan bekend as Teach-Test-Teach (Herman 1995: 268). Unisa bied oorbruggingskursusse in Engels, Wiskunde en Wetenskap aan ten einde studente wat nie universiteitstoelating het nie, toegang tot graadprogramme te verleen (Kruger & Booyse 1996: 15).

Die basiese oogmerk met al hierdie ondersteuningsprogramme is om die benadeelde studente se globale intellektuele kapasiteit te ontwikkel. Dit geskied deur die ontwikkeling van die vermoë om produktief te lees, sinsamehangend te skryf en konseptueel te dink (Wolpe 1995: 290). Teen die agtergrond van die postmoderne dissipline-integreringsbenadering (paragraaf 2.5.2.2(B)) is die voorstel ook vir sodanige integrering op ondersteuningsprogramvlak ten einde die benadeelde student holisties te ontwikkel (Wolpe 1995: 290).

Die noodsaaklikheid van akademiese hulp aan benadeelde studente word ook deur geoordeelde befondsing gerugsteun (paragraaf 5.4.3). In hierdie verband word beklemtoon dat aansporingsmaatreëls verskaf sal word om inrigtings te help om die akademiese vordering van hul benadeelde studente te verbeter (Education White Paper 3 1997: 53). Hierdie aansporingsmaatreëls deur middel van oormerking sal toegeken word

op grond van 'n prestasiebasis met betrekking tot suksesvolle akademiese ontwikkelingsprogramme.

5.5.4 BENADERING TOT KENNISINHOUDE

Teen die agtergrond van die postmoderne kritiek op die wangebalanseerde moderne perspektief van ontwikkeling as synde 'n hiërargiese en liniêre proses geskoei op die Westerse model (paragraaf 2.2; 2.3; 2.4), vind hierdie protes ook neerslag binne plaaslike nie-Westerse studentegeledere. Wat betref die apartheidsbeleid se fokus op die Euro-Amerikaanse epistemologie, beklemtoon O'Connel (1991: 143) dat studente die relevansie van hierdie eendimensionele kennisperspektief bevraagteken. Hierdie aanslag spreek van postmoderne beïnvloeding deurdat studente hulle beroep op die relativiteit van alle kennis en aanvoer dat alle goedgeskietede opinies ewe veel gewig dra (O'Connel 1991: 143; vergelyk ook paragraaf 2.5.2.1(A)). Studente verwag dan ook dat nuwe, relevante kennisstrukture wat behoort tot die post-apartheidsera van postmoderne insluiting, ontwikkel moet word.

As belangrikste rede vir hierdie postmoderne kritiek op irrelevante apartheidsinhoude voer Mphahlele (Financial Mail 2 February 1996: 24) die gevoel van vervreemding aan wat swart studente tydens hul studies en ook met afstudering ondervind. Daarvolgens is die swart afgestudeerde student *disorientated because all he has brought out of his university experience are precepts and fixed formulae that do not fit the social situation he is faced with in his black social life* (Financial Mail 2 February 1996: 24). Blanke dosente en Engels as medium dra by tot hierdie sosiaal, inhoudelike vervreemding (Goduka 1996: 29). Dit het tot gevolg swak taal-, wiskundige- en analitiese vaardigheidsontwikkeling, swak studiegewoontes, en swak klasbywoning wat die toegewyde pogings van akademiese personeel om hul studente se akademiese potensiaal te ontwikkel, kortwiek (Switzer 1996: 54). Die oplossing is vir Khotseng (1994: 7) geleë in die plaaslike ontwikkeling van *new knowledge and fresh perspectives based on the recognition of the remarkable range of*

cultural and physical diversity within the common biological unity. In paragraaf 5.7.4 sal verder op hierdie appèl tot meer toepaslike, samelewingspesifieke kennis uitgebrei word.

5.5.5 SAMEVATTENDE OPMERKINGS

Die onbillike apartheidsbeleid met gevolglike studentegetal ras- en geslagsongelykhede bring mee dat 'n eerste stap vir hoër onderwys in die 'nuwe' Suid-Afrika die regstel van hierdie verteenwoordigheidswanbalanse moet wees. Die postmoderne insluitingsmissie tot eventuele verteenwoordigheid manifesteer in 'n doelbewuste poging tot die skep van 'n studentekorps wat die bevolkingsamestelling weerspieël. Hierdie weerspieëling moet nie net in algemene getalle manifesteer nie, maar ook in verteenwoordiging wat betref studierigtingtipe sowel as studierigtingvlak. In die proses word gewerk aan die skep van meer kanale vir toegang tot hoër onderwys ten einde die elite karakter daarvan met 'n stelsel van massavoorsiening te vervang. Hierdie getalle regstelbeleid rig tegelykertyd 'n appèl tot individuele inrigtings om akademiese hulp aan die apartheidsbenadeelde studente te verskaf ten einde intellektueel gereed te wees vir suksesvolle vordering. Terselfdertyd word 'n postmoderne appèl aangeteken teen die Euro-Amerikaanse kennisinhoude wat vir die swart bevolking lewensvreemd is.

Hierdie ras- en geslagsongelyke studenteverteenwoordiging het ook betrekking op die dosentekorps en vervolgens 'n beligting van transformasietendense aldaar.

5.6 AKADEMIESE PERSONEEL

5.6.1 DIE EIS OM VERANDERING

Battle (1968: 10) identifiseer '*new ideas*' as een van die ongewildste fenomene vir menswees. Die rede hiervoor synde te wees die feit dat die bekende gebaande weë *are likely to be simpler, less critical, more spontaneous - more closely akin, in short, to his animal and primitive promptings* (Robinson 1934: 66).

Hierdie weerstand teen verandering is veral ook van toepassing op akademië en in paragraaf 1.1 is daar op gewys dat akademiese personeel, ongeag hul passie vir nuwe, gevorderde kennis, steeds konserwatief bly wat betref nuwe idees en wyses van doen. Dit regverdig Kerr (1995: 115) met die feit dat hul eerste prioriteit nog altyd die volgehoue lewering van produkte geskoei op die lees van hoogstaande gehalte wat betref akademiese voortreflikheid en internasionale uitnemendheid, moet wees (vergelyk ook paragraaf 4.3). Vir Ulliyatt (1989: 160) is hierdie *high resistance-to-change factor among academic personnel* egter hoofsaaklik toe te skryf aan die gebrek aan ondervinding wat betref die effektiewe bestuur daarvan. Afgesien van die noodsaak aan goeie leierskap en effektiewe bestuur is die onweglaatbaarheid van individuele sinbelewing vir die beplande veranderings egter ook uitgesonder as pertinente faktor vir suksesvolle transformasie (paragraaf 4.6). Teen die agtergrond van die 'nuwe' Suid-Afrika hou hierdie eis om 'n sinbelewende verandering, vir akademië, afgesien van die imperatief van bevolkingsamestellingvertegenwoordigheid, ook die imperatief in van 'n akkommodasie van andersheid in terme van waardes en idees.

Met inagneming van hierdie globale akkommodasie, teen die agtergrond van die tradisionele aktiwiteite van hoër onderwys (paragraaf 3.3.3), beklemtoon Kirsten, soos aangehaal deur Swarts (1998: 13), dat uitnemende onderrig en navorsing steeds die stelsel se kernbesigheid moet wees, maar dat gemeenskapsdiens toenemend hierby geïnterpreteer moet wees *to impact on the developmental needs of the country*. Motshekga (Beeld 20 Januarie 1998: 6) huldig die mening dat hoër onderwysinrigtings juis nie net op akademiese uitnemendheid gegrond moet wees nie, maar ook op resultate in gemeenskapsdiens (Beeld 20 Januarie 1998: 6). Hierdie ontwikkelingsbehoefte is van toepassing op 'n land met 'n hoofsaaklik nie-Westerse samelewing wat tydens die apartheidsbestel onbillik aan 'n uitsluitlik Westerse normstelsel onderwerp was (Johnston & Marcus 1998: 12). En hierin lê vir akademië die grootste eis om verandering, naamlik om teen die agtergrond van 'n tred hou met die eis om postmoderne globalisering ook nog die plaaslike ontwikkelingstoestand in ag te neem ten einde die partikuliere karakter, eise

en behoeftes daarvan, binne onderrig- en navorsingsverband, te integreer. Hierop sal in paragraaf 5.7 verder uitgebrei word.

Met inagneming van postmoderne beïnvloedingstendense op hierdie transformasie ter wille van die regstel van plaaslike akademiese aangeleenthede, word die akademiese lewensbeskouing sowel as die organisatoriese funksionering van akademiese departemente ook daardeur aangetas. Vanweë die dinamiek van tegnologiese veranderings (paragraaf 2.5.2.1(B)), die eis om globalisering (paragraaf 2.5.3.1(A)), en die toenemende relatiewe kennis (paragraaf 2.5.2.1(A)), verhoog die druk op departementslede vir 'n groter mate van buigbaarheid, 'n holistiese inhoudsbeskouing, aanpassing, kreatiwiteit, opportunisme, samewerking, 'n positiewe ingesteldheid jeens probleemoplossing, en 'n toegewydheid aan deurgaans kwaliteitsverbetering binne 'n post-Fordistiese aanslag (hoofstuk 2). Tesame met hierdie veranderde lewensbenadering word 'n hoër appèl op dissipline-integrering geplaas en verminder die rigiede, outoritêre mag van die departementshoof (paragraaf 4.4). Hierdie verminderde mag is die gevolg van die veranderde posisie van die departementshoofpos, naamlik van 'n minder permanente karakter met 'n kleiner fokus op die senioriteit daarvan, binne 'n situasie van toenemende deelnemende besluitneming waarby al die departementslede betrek word (Van der Westhuizen 1996: 71-72).

5.6.2 AKADEMIESEKORPS GETALLEREGSTELLING

5.6.2.1 Ras- en geslagsongelyke verteenwoordiging

Met betrekking tot akademiese aangeleenthede is genoem dat die eis om verandering ook verband hou met die akkommodasie van samelewingsverteenvoordingheid in terme van dosentekorpsaansameling.

In paragraaf 5.2.1.1 en 5.2.1.2 is die ras- en geslagsongelykhede wat betref akademiese personeelsaansameling aangedui. Die substansiële onderverteenvoording van swart en

vroulike akademici is opvallend. Khotseng (1994: 8) beklemtoon dat ook by die HBI's met die grootste verteenwoordiging van swart akademici dit nogsteeds ver tekort skiet aan 'n realistiese weerspieëling van die ware bevolkingsamestelling. Swart mense is veral in senior akademiese en bestuursposisies onderverteenvoerdig (Education White Paper 3 1997: 34).

5.6.2.2 Geslagsongelyke vergoeding

Wat vrouens in die besonder aanbetref syfer die getalleverteenvoerdiging ongelykheid ook deur na 'n ongelyke vergoeding vir dieselfde vlak van gekwalifiseerdheid. Dit blyk duidelik uit tabel 5.1 wat 'n aanduiding gee van die 1996 verskil in besoldiging tussen mans en vrouens binne dieselfde vlak van gekwalifiseerdheid, volgens elke rassegroep. Hierdie ongelyke vergoeding blyk in intensiteit toe te neem soos wat die vlak van gekwalifiseerdheid verhoog. Opvallend uit die tabel is die feit dat blanke vrouens net sowat die helfte verdien van dit wat die blanke mans binne dieselfde vlak van gekwalifiseerdheid verdien. Dieselfde seksistiese verskille is nie so groot by die Asiër-, bruin- en swartbevolking nie. Verder is 'n pertinente tendens die feit dat die blanke mans opvallend meer as al die ander groepe verdien. 'n Rede hiervoor is waarskynlik te vind in die blanke manlike dominansie van die beter betaalde natuurwetenskaplikgeoriënteerde beroepe teenoor die vrouens en swart mense se hoofsaaklike teenwoordigheid binne die sosiaalwetenskaplikgeoriënteerde beroepe (paragraaf 5.5.1). Met betrekking tot dosentekorpsamestelling, teen die agtergrond van hierdie natuurwetenskaplikgeoriënteerde arbeidsmagwanbalans, is 'n belangrike nasionale doelwit die regstel van dosentetekorte aldaar ten einde 'n algemene wanbalansopheffing te bewerkstellig (Education White Paper 3 1997: 21).

Nog 'n faktor vir hierdie substansiële verskil in besoldiging is waarskynlik ook te vind in die man se meer diensjare vanweë die vrou se direkte familieverpligtinge. In hierdie verband is 'n bemagtigingsomgewing nodig wat die maatskaplike beperkinge, wat beweeglikheid van vroue belemmer, oorkom. Hierdie beperkinge sluit in ontoereikende of

geen kinderversorgingsgeriewe nie, en ontoereikende kraamvoordele (Education White Paper 3 1997: 34).

Tabel 5.1 Gemiddelde Inkomste Mans/Vrouens volgens gekwalifiseerdheidsvlak, 1994.

Opleiding	Geslag	Asiërs	Bruin	Blank	Swart
Geen	Mans	----	0.97	----	1.00
	Vrouens	----	0.83	----	0.82
Gr 1-4	Mans	----	1.02	----	1.00
	Vrouens	1.62	0.88	----	0.74
Gr 5-7	Mans	1.49	1.12	----	1.00
	Vrouens	1.41	0.93	----	0.72
Gr 8-11	Mans	1.35	1.18	2.01	1.00
	Vrouens	1.15	0.91	1.33	0.73
Gr 12	Mans	1.22	1.07	1.77	1.00
	Vrouens	0.86	0.87	1.22	0.81
Na-skool	Mans	1.30	1.06	2.03	1.00
	Vrouens	1.01	0.91	1.17	0.85

Bron: Gender Equity in South Africa. 1997: 137

5.6.2.3 Die regstelbeleid

Ten einde hierdie ras- en geslagswanbalanse binne die plaalike dosentekorps reg te stel sal van hoër onderwysinrigtings verwag word om hul menslike hulpbronontwikkelingsplanne, met inbegrepe van hul billikheidsregsteldoele, as deel van hul driejaar-rollende-planne voor te lê (Education White Paper 3 1997: 34). Hierby moet ingesluit wees elke inrigting se regsteldoele met betrekking tot:

- Personeelwerwingsbeleid, bevorderingsbeleid en bevorderingspraktyke. Wat betref die werwing van personeel vereis die Konsepwet op Billike indiensneming (Draft Equity Bill) (RSA 1998: 18) 'n weldeurdagte strategie van *making reasonable*

accommodation for people from designated groups in order to ensure that they enjoy equal opportunities and are equitably represented in the workforce of a designated employer. Dieselfde wetsontwerp bepaal dat die personeelsamestelling binne vyf jaar demografies verteenwoordigend moet wees (RSA 1998: 22). Met inagneming van die bevolkingsamestelling (paragraaf 5.5.1) sal dit vir hoër onderwys beteken dat teen die jaar 2004 sowat 75% van alle akademiesekorpslede swart moet wees en 52% vroulik.

- Personeelontwikkeling wat insluit akademiese ontwikkeling by wyse van kwalifikasieverbetering; professionele ontwikkeling en loopbaanbeplanning; onderrigontwikkeling; bestuursvaardigheidsontwikkeling; die vernuwing van tegnologiese vaardighede; en 'n toepaslike organisatoriese omgewing en ondersteuning. Met betrekking tot hierdie ondersteuning beklemtoon Johnson-Hill (1996: 203) die noodsaak aan 'n benadering van '*affirming*' *affirmative action*. Dit impliseer dat die regstellende aanstelling ook die geleentheid gegee moet word om suksesvol te groei met behulp van *the nurturing of a spirit of openness, collegiality and mutual respect* (Johnson-Hill 1996: 203). Dit vereis egter verder ook 'n aanvaarding en aanneem van die swart kollegas se nuwe insigte en perspektiewe ter wille van 'n getransformeerde akademiese bestel. Gourley (1995: 25) beklemtoon dat *there is no question that the experience and perceptions which black people and women bring to the organisation will vastly improve the quality of that organisation*.
- Vergoeding en diensvoorwaardes, met inagneming van die toenemende mededinging van die openbare en private sektore vir goed gekwalifiseerde swart mense en vroue. In hierdie verband beklemtoon Simkins (1994: 44) *it is disputable whether there are long queues of frustrated and disproportionately black and female academics waiting for university posts, especially in fields where there is competition from business for well-qualified people*.
- Beloningstelsels wat insluit studieverlof, kongresbywoning en akademiese kontakbesoeke.
- Die transformasie van inrigtingskulture om diversiteit te ondersteun (vergeelyk paragraaf 5.3.4.4).

Die regstel van hierdie wangebalanseerde dosentekorpssamestelling moet by elke inrigting aan die hand van 'n wetlikbepaalde bestuursaanstelling voltrek word (RSA 1998: 24). Hiervolgens moet elke inrigting voorsiening maak vir die aanstel van 'n bestuurder wat die billike indiensnemingsbeleid monitor en implementeer. Elke inrigting se bestuur moet dan ook toesien dat hierdie aangestelde persoon sy regte, pligte en verantwoordelikhede met betrekking tot billike indiensneming ter wille van samelewingsverteenvoerdigheid suksesvol uitvoer (RSA 1998: 24).

5.6.2.4 Interpretasies van die regstelbeleid

Wat betref die regstelbeleid en akademici, onderskei Ackermann (1994: 241-242) tussen drie interpretasies daarvan. In die eerste plek is regstelling slegs beperk tot die beëindiging van alle uiterlike vorme van diskriminasie, hetsy statutêre bepalings, reëls of regulasies. 'n Tweede benadering aanvaar dat die uiterlike beëindiging van diskriminasie nie voldoende is nie en dat positiewe remediërende stappe gevolg moet word in terme van die billike bevoordeling van die benadeelde groep ten einde ware regstelling te verseker. Simon (1993: 50) verwys hierna as *a regulatory form of affirmative action* gebaseer op die daadwerklike poging tot aanstelling van akademici uit die benadeelde groep egter by wyse van 'n *fair, open, and proper selection procedure*. 'n Hoë appèl word tot die individu gerig vir 'n maksimisering van geleenthede (Ackerman 1994: 241). 'n Ewe hoë appèl word ook tot medekollegas gerig vir 'n positiewe inset wat betref die billike gedrag van die nuwe, regstellende aanstelling (Gourley 1995: 25; Johnson-Hill 1996: 203).

Die derde benadering tot regstelling, wat Ackerman (1994: 241) as Utopies afmaak, is gebaseer op die persepsie dat alle ongelykhede die uitsluitlike gevolg van onbillike apartheidsdiskriminasie is. Hierdie ongelykhede moet daadwerklik deur middel van onverskrokke regstelling, soos byvoorbeeld kwotas, aangespreek word (Schuman & Olufs 1995: 220). Simon (1993: 50) verwys na hierdie kontroversie benadering as *the absurd form of affirmative action which has never been defended in serious theoretical discussions about public policy*. Bok (1982: 98) benadruk ook die negatiewe effek op

optimale samelewingsontwikkeling deur die implementering van hierdie omgekeerde diskriminasie wat weer tot gevolg het die bevordering van individue bokant hul vermoëns en die bevoordeling van 'n sekere groep ten koste van die ander.

Dat regstelling in Suid-Afrika nodig is is nie te betwyfel nie en die tweede benadering ten opsigte daarvan blyk logieserwys die aangewese strategie te wees. Ramphela (1994: 98) beklemtoon dat *it is vital for South Africans to focus on equity rather than on affirmative action: the latter remains a strategy to achieve the former.*

5.6.3 DIE EIS OM UITNEMENDHEID EN VOLGEHOUE NAVORSING

Een van die universele missies van hoër onderwys is volgehoue navorsing ter wille van uitnemende kennis (paragraaf 3.3). Met betrekking tot die postmoderne globaliseringstendens dra volgehoue basiese navorsing tot die samelewing se intellektuele lewenskragtigheid by wat aktiewe deelname aan die wetenskaplike wêreldgemeenskap verseker (paragraaf 3.3.3.2). Smit (1989: 31) wys daarop dat 60% van alle basiese navorsing in Amerika aan hoër onderwysinrigtings gedoen word en hoewel net sowat 10% van die totale akademiesekorps hul navorsing in geakkrediteerde tydskrifte publiseer, beklemtoon Taylor (1987: 54) dat navorsing nogtans die hoeksteen van alle akademiese loopbane uitmaak. Hy sê: *If they do not conduct research of great consequence, they live by the research of their colleagues* (Taylor 1987: 54). Die waarde en noodsaak vir die onderrigsituasie van akademiese personeel wat volgehoue navorsing doen, of navorsing in ag neem, is in paragraaf 3.3.3.2 aangedui wat, by monde van Taylor (1987: 17), in wese daarop neerkom dat *the student drinks of a running stream rather than a stagnant pond.*

Plaaslik staan die navorsingstelsel voor twee hoofuitdagings. Eerstens moet dit die ongelykhede van die verlede regstel en tweedens moet navorsingskapasiteit versterk en gediversifiseer word (Education White Paper 3 1997: 31). Hierdie diversiteit word genoodsaak deur die eis om globale mededinging met die tegelyke beantwoording aan spesifieke samelewingsbehoefte (paragraaf 5.2.2.1). Wat betref die historiese

ongelykhede met betrekking tot navorsing is in paragraaf 5.2.1 gewys op die ras-, geslags- en inrigtingskapasiteitsongelykhede daarvan. Die leemte ten opsigte van 'n geslotestelsel vakdissipline aanbieding is in dieselfde paragraaf aangedui. Ten einde hierdie ras- en geslagsongelykhede aan te spreek sal die toegang van swartmense en vrouens tot meesters, doktorsale en na-doktorsale programme geprioritiseer word (Education White Paper 3 1997: 33). Een van die fokuspunte van geoordeelde fondse vir spesifieke doeleindes, vir die tydperk 1998 tot 2000, is dan ook die ontwikkeling en verbetering van 'n navorsingsbekwaamheid by alle akademici (paragraaf 5.4.3). Met betrekking tot die suksesvolle bydrae van Nie-Regeringsorganisasies (Non Government Organisations) (NGO's) in die ontwikkeling van navorsingsvaardighede beklemtoon Motala (1994: 46) dat *the challenge in NGO's presently is getting research to a stage where it can be published*. Laasgenoemde rig in 'n groot mate 'n appél tot nagraadse studie met behulp van die toegewyde ondersteuning en begeleiding van ervare en kundige akademiese personeel.

Die eis vir hoër onderwys om gediversifiseerde, verbeterde navorsingskapasiteit impliseer navorsing oor die breë navorsingspektrum te wete basiese navorsing, toegepaste navorsing en ontwikkelingsnavorsing (paragraaf 3.3.3.2). Die regeringsoogmerk in hierdie verband is die ontwikkeling van 'n nasionale navorsingsplan wat nasionale prioriteite met betrekking tot navorsing en nagraadse opleiding identifiseer (Education White Paper 3 1997: 32). Die regulering van navorsing is dan ook een van die belangrikste take wat aan die Hoër Onderwystak van die Departement van Onderwys opgelê is (paragraaf 5.3.3.3). Hierdie nasionale prioriteite sal gerugsteun word deur nasionale ontwikkelingsbehoefte, nywerheidsinnovering en gemeenskapsontwikkeling (Education White Paper 3 1997: 31).

Die sentralisering van navorsing is nie 'n rare verskynsel nie. In verskeie Westerse samelewings word navorsingsprioriteite, selektiewe navorsing en die beter koördinerings daarvan beklemtoon. In Brittanje byvoorbeeld is die sentrale doelwit met navorsing *to increase the capacity of the science base to concentrate effort in areas of strategic national and international importance* (Smit 1989: 33). Ten einde veral internasionaal

mededingend te wees is die ontwikkeling van voortreflike navorsingsentrums onontbeerlik en is dit daarom dan ook die plaaslike regering se doelwit om sodanige sentrums en nusterreine te identifiseer en te vestig (Education White Paper 3 1997: 32; vergelyk ook paragraaf 5.3.3.3). Hiermee saam is die behoefte aan samewerking en vennootskapsluiting ter wille van interdisiplinêre navorsing 'n noodsaaklike doelwit (Education White Paper 3 1997: 33). Dit korreleer met die postmoderne appèl op akademië vir nasionale sowel as internasionale dissiplinegeïntegreerde samewerking, alles ter wille van globale mededinging sowel as plaaslike vooruitgang (paragraaf 2.5.2.2). Dit moet, binne die plaaslike situasie, met inagneming van die regstel van historiese verteenwoordigheidswanbalanse voltrek.

5.6.4 SAMEVATTENDE OPMERKINGS

Die onbillike apartheidsbeleid het tot gevolg 'n ras- en geslagsongelyke akademiesekorpssamestelling. Die noodsaak van 'n implementering van die Wet op Billike Indiensneming ter wille van 'n akademiesekorp wat die bevolkingsamestelling realisties weerspieël, is dan ook hier van toepassing. Hiermee saam is die skep van geleenthede vir professionele ontwikkeling en groei van akademië uit die historiesbenadeelde groep 'n institusionele noodsaaklikheid. Ten einde ook 'n meer verteenwoordigende navorsingskapasiteit op te bou word groter prioriteit vir navorsing en nagraadse studie aan swartmense en vrouens verleen. Wat betref akademië en die eis om verandering geld die noodsaak aan 'n akkommodering van nuwe perspektiewe en idees ter wille van die postmoderne insluiting van alle relatiewe kennis.

Die beëindiging van die apartheidsonbillike uitsluitingsbenadering en die wegbeweeg na 'n demokraties-postmoderne insluiting van almal het tot gevolg dat kurrikulumaangeleenthede ook onder die loep kom en vervolgens 'n beligting van transformasietendense aldaar.

5.7 KURRIKULUMHERVORMINGS

5.7.1 NATUURWETENSKAPLIKE BEHOEFTE

In paragraaf 2.3.1, paragraaf 2.5.2.2 en paragraaf 3.3.3.2 is die volgehoue noodsaak aan natuurwetenskaplikgeoriënteerde opleiding ter wille van moderne ekonomiese ontwikkeling en postmoderne globaliserende mededinging beklemtoon. In die lig hiervan is egter in paragraaf 5.2.1.4 gewys op die plaaslik nypende tekorte in hierdie verband. Volgens Unesco se wetenskapsverslag vir 1998 blyk dat van die totaal van ekonomies aktiewe Suid-Afrikaners net sowat 1,5% natuurwetenskaplik hooggeskoold is en dit verteenwoordig net sowat 38% van die professionele werksmag (Beeld 22 Julie 1998: 16).

Met inagneming van die destruktiewe apartheidsbeleid is hoofsaaklik gefokus op die onbillikheid daarvan in terme van menswaardigheid en die reg op gelyke geleentheid. In die proses is die ekonomiese chaos soos teweeg gebring deur *the lack of concern (and even knowledge) about a shift of large proportions of students away from Science and Technology fields* (Cooper 1995: 250) heeltemal geïgnoreer. Dit laat Dyasi (1996: 17) pleit vir 'n stopsit van die massaproduksie van filosowe, historici en linguïste, want *we now need men and women who will be captains of industry*. Ook Makgoba (1996: 116) vra vir 'n verskuiwing vanaf *the soft humanity options* na die natuurwetenskaplik-tegnologiese wetenskappe.

Ter wille van 'n versterking van die plaaslike ondernemings, dienste en infrastruktuur (Education White Paper 3 1997: 10) word gefokus op wetenskaps-, ingenieurswese en tegnologieprogramme ten einde die tekorte aan opgeleide mannekrag aldaar aan te spreek (Education White Paper 3 1997: 21). In die proses word ook aandag gegee aan ras- en geslagswanbalanse binne hierdie omvattende tekorte. As aansporingsmaatreëls is 1998 as die Jaar van Wetenskap en Tegnologie verklaar en, met 'n R20 miljoen inspuiting, is met 'n program begin om die hele Suid-Afrikaanse gemeenskap meer daadwerklik by die

natuurwetenskappe te betrek. Mbeki, as beskermheer van hierdie projek, beklemtoon dat die kernboodskap in die verband die feit is dat die natuurwetenskappe in toenemende mate meer belangrik word ten einde in 'n toenemend mededingende wêreld te oorleef (Beeld 6 Februarie 1998: 4). Teen die agtergrond van die feit dat kundiges van ontwikkelde samelewings die moontlikheid antisipeer dat tegnies-natuurwetenskaplike opleiding die veranderde, meer relevante algemeen-vormende onderwys binne 'n snelveranderde tegnologiese samelewing moet wees (OECD 1985: 95; Watts 1983: 22), kry hierdie kernboodskap 'n groter substansie (vergelyk ook paragraaf 2.5.2.2(B); paragraaf 2.5.3.1 (D) & (E) en paragraaf 5.2.1.4).

5.7.2 INTERDISSIPLINÊRE EN INTERINSTITUSIONELE EISE

Wat betref die plaaslike samelewing se partikulariteit, teen die agtergrond van die eis om natuurwetenskaplik-tegnologiese oorlewing binne wêreldmarkmededinging, is in paragraaf 5.2.2.1 gewys op die imperatief op simboolanaliste vir wêreldgehalte kennis en vaardighede egter met die voorbehoud van 'n samelewingsaanspreeklikheid. Hierdie aanspreeklikheid wat in wese neerkom op die postmoderne insluiting en akkommodering van die spesifieke gemeenskap (paragraaf 5.2.2.1) het as doel die ongedaan maak van die afhanklikheidsteorie. Volgens hierdie teorie word die verhouding tussen die dominante ontwikkelde samelewing en die ondergeskikte ontwikkelende samelewing nie as een van 'n vader/seun verhouding beskou waarvolgens laasgenoemde met verloop van tyd tot op dieselfde vlak van bemagtiging ontwikkel nie, maar eerder as 'n uitbuitverhouding van permanente afhanklikheid (Coetzee 1986: 56; Lewin 1995: 205). Ten einde hierdie afhanklikheid deur middel van insluiting te bowe te kom moet ingenieurs byvoorbeeld, in hul dienslewering by wyse van die uitvoering van hul natuurwetenskaplik-tegnologiese projekte, die behoeftes van die spesifieke groep in die besondere situasie in ag neem. *They have to assist society to ensure people have their basic needs met in a way that they can afford and sustain, and ultimately that they can accept comfortably in the long term* (Jonston & Marcus 1998: 13). Ook Lewin (1995: 205) gaan hiermee akkoord en beklemtoon dat alhoewel die natuurwetenskappe 'n universele karakter openbaar, *the*

utility of its application (technology) may be specific to context and need. Dit dui op 'n postmoderne benadering tot ontwikkeling, naamlik die van insluiting van almal en akkomodering van alle behoeftes, ook veral die van die nie-Westerse, historiesbenadeelde groep.

Ten einde hierdie postmoderne insluiting en akkomodering van alle behoeftes ter wille van positiewe samelewingsontwikkeling suksesvol te realiseer is samewerking, gemeenskaplike beplanning, en wedersydse insetlewering van die allergrootste belang. Dit noodsaak die postmoderne tendens tot interdisiplinêre samewerking (paragraaf 2.5.2.2(B)) sowel as interinstitusionele samewerking (paragraaf 2.5.2.2(C)). Hierdie samewerkingseis het tot gevolg dat die noodsaak aan groter fokus op die natuurwetenskaplikgeoriënteerde programme nie die belangrikheid van programme in die sosiaalgeoriënteerde wetenskappe kan verminder nie. In hierdie interdisiplinêre aanslag moet die sosiale wetenskappe bydra tot 'n insig in maatskaplike en menslike ontwikkeling, insluitende maatskaplike transformasie (Education White Paper 3 1997: 21; RSA DACST 1996(b): 22). Dit het tot gevolg dat die moderne wetenskaplike vermoëns positief gerig sal word deur 'n postmoderne aanvulling by wyse van die bewustheid en in ag neem van die partikuliere behoeftes, en morele en filosofiese waardesistiem (paragraaf 2.3.4).

Die noodsaak aan interinstitusionele samewerking word vergemaklik deur die postmoderne imperatief op beweeglikheid binne die *cyberspace* (paragraaf 2.5.2.1(B) en 2.5.2.2(D)). Hierdeur word die begrensing van geografiese afbakening vernietig (paragraaf 2.5.3.1(A) & (B)), multidisiplinêre geïntegreerdheid vergemaklik (paragraaf 2.5.3.1(C)) en sosiale gelykheid, soos byvoorbeeld in terme van die deelneming aan elektroniese konferensies, bevorder (paragraaf 2.5.5.1(C)). Teen die agtergrond van die plaaslike regstelimperatief moet Suid-Afrika homself ook, ter wille van 'n kennisgemeenskap, binne die wêreldmarkmededinging van snelveranderende kommunikasie- en inligtingstechnologieë integreer (Education White Paper 3 1997: 9). Vir hoër onderwys kan dit 'n geleidelike ont koppeling van onderwys en opleiding weg van die fisiese institusionele ruimte beteken (paragraaf 2.5.5.3(B)) wat dan ook as sodanig geantisipeer word deur die vervanging van

die institusioneelgebaseerde benadering met 'n programmebaseerde benadering (paragraaf 5.2.3).

Die plaaslike regstelbeleid van historiese wanbalanse het ook as doelwit die regstel van die foutiewe omgekeerde piramiedvoorsiening van hoër onderwys. Die doelwit van 'n meer beroepsgeoriënteerde aanslag wat daaruit ressorteer, sal vervolgens bespreek word.

5.7.3 'N BEROEPSGEORIËNTEERDE AANSLAG

Beroepsgeoriënteerde onderwys is met menswees gegee en is gebaseer op die onbewustelike nabootsing van vaardighede met betrekking tot die verkryging van voedsel, klere, beskutting, beskerming teen wilde diere en die natuurelemente en beskerming teen onsigbare magte via aanbidding (Bailey 1973: 69). Die aanvanklike voltrekking van beroepsonderwys binne die gesin is met die institutionalisering van onderwys tydens die Industriële Revolusie beëindig (paragraaf 3.2.2). Dit het nie alleen daartoe aanleiding gegee dat die afstand tussen die werkgewer en onderwys verbreed het nie, maar ook dat 'n begin gemaak is met die voorsiening van 'n kulturele, algemeen-gevormde onderwys. Voorstanders van 'n uitsluitlike beroepsonderwys het egter geredeneer dat aangesien die oorgrote meerderheid individue vir 'n lewe moet werk, die onderwys hulle genoegsaam daarvoor moet voorberei (Cole 1950: 624). Dit het egter nie voldoen aan die vereistes van die welgestelde aristokrasie nie. Laasgenoemde het 'n behoefte gehad aan skoling ter wille van sinvolle besteding van oormatige vryetyd. Die gevolg was die ontwikkeling van 'n tweeledige onderwysstelsel te wete algemeen-gevormde onderwys vir die aristokrasie en beroepsonderwys vir die res (Van den Berg 1996: 12). Eersgenoemde het egter sodanig verwyderd geraak van die praktyk dat 'n professor aan die universiteit van Cambridge op 'n stadium gesê het: *God bless the higher mathematics and may they never be of use to anybody* (Cole 1950: 625).

In paragraaf 2.5.2.1(D) is op gewys dat postmoderne kennis aan die eis van implementeerbaarheid moet voldoen. Die graad van globale mededingbaarheid en sukses

hang af van die hoeveelheid kennis waaroor beskik word sowel as die graad van implementeerbaarheid en toepassing daarvan (paragraaf 2.5.2.1(D)). Hierdie implementeerbaarheidsrelevansie is egter nie net van toepassing op globale mededinging nie, maar ook op landsbehoefte (paragraaf 2.5.3.2(A)). Gepaardgaande met hierdie relevansie-eis manifesteer die post-Fordistiese voorsieningseis van 'n tydige reaksie op spesifieke, markverwante behoeftes en die 'net-betyds'-voorsiening van 'n potensieel dringende markverwante aanvraag (paragraaf 2.5.3.1(C)). In hierdie postmoderne post-Fordistiese beroepsonderwysvoorsiening, teen die agtergrond van dinamiese tegnologiese veranderinge, verhoog die aanvraag ook na verdere beroepsonderwys en heropleiding.

Vir die plaaslike situasie met die dubbele doelwit van billikheid en ekonomiese groei, is die beplande strategie die uitbreiding van beroepsgerigte programme op alle vlakke. Dit moet veral realiseer aan die hand van korter siklusprogramme (een en twee jaar), op sertifikaat- en diplomavlakke, asook in wetenskaps-, ingenieurswese en tegnologieprogramme (Education White Paper 3 1997: 21). Wat betref die algemene Afrika situasie beklemtoon Assie-Lumumba (1996: 9) dat *there are pressing needs calling for the training of practical and versatile technicians in applied sciences to provide services, and create 'small- and medium-scale industries' for self-employment using local resources* (vergelyk ook Gourley 1995: 22). Castells (1994: 28) wys daarop dat die hoër onderwysinrigtings wat noue kontak met die nywerheid het en laasgenoemde se behoeftes in ag neem, die suksesvolste is wat betref die lewering van beroepsimplementeerbare kennis.

Bisschoff (1997: 55) aanvaar dat grootskaalse werkloosheid in enige samelewing as aansporingsmaatreël vir verandering dien. In hierdie verband kan beroepsonderwys, as teenvoeter vir werkloosheid, die veranderde onderwysaanslag verteenwoordig. Die remskoenpersepsie is egter nog sterk dat beroepsonderwys ondergeskik is aan tradisionele algemeen-gevormdheidsonderwys (Bisschoff 1997: 55). Hierdie wanpersepsie setel in die feit dat beide tipes onderwys elk sy eie unieke etos het. En hoewel verskillend, beklemtoon Van den Berg (1996: 13) dat beide ewe veel statuur verteenwoordig. Algemeen-gevormdheidsonderwys het as etos 'n soeke na die waarheid. Hierteenoor streef

beroepsonderwys na praktiese kwaliteit. Van den Berg (1996: 13) beskryf hierdie beroepsonderwys as *the fundamental essence to craftsmanship and technology, whether it be in the making of a knife, an item of furniture, a Rolls Royce engine or in the provision of an efficient, cost-effective service.*

Teen die agtergrond van die postmoderne appèl op beroepsgeoriënteerde kennisimplementeerbaarheid, met die tegelyke eis om interdisiplinêre samewerking (paragraaf 5.7.2) het die deeldisiplinêre benadering van die Fakulteit Opvoedkunde van UNISA byvoorbeeld verander in 'n meer produkgefokusde benadering. Die aanvanklike waterdigkompartementêre indeling van departemente, naamlik Historiese Opvoedkunde, Sielkundige Opvoedkunde, Didaktiek, ens. is omvorm tot 'n holistiese meer praktykgerigte Departement Primêre Skool Onderwysopleiding en 'n Departement Sekondêre Skool Onderwysopleiding (McFarlane 1996: 100).

Studente verkies in toenemende mate om vir toegepaste, beroepsgerigte programme eerder as die streng akademiese kursusse in te skryf (Kruger & Booyse 1996: 14). In die proses verander die waterdiggeslote kursusse na 'n modulêre, kredietopbouende model gekenmerk aan 'n hoë graad van eie keuse uitoefening binne 'n hoë graad van buigbaarheid wat betref toe- en uittredes uit die stelsel van hoër onderwysvoorsiening (Kruger & Booyse 1996: 14). Dit is geskoei op die postmoderne, post-Fordistiese eis om 'net betyds' implementeerbare kennis gekenmerk aan 'n deurgaanse bysturing ter wille van volgehoue verbeterde kwaliteit en 'n volgehoue markverwante karakter (paragraaf 2.5.3.2(A)). Terselfdertyd beantwoord dit ook aan die plaaslike postmoderne regstelbeleid in terme van massale, gediversifiseerde voorsiening ter wille van insluiting met die oog op persoonlike sowel as samelewingsontwikkeling (paragraaf 5.2.3 en 5.2.4).

In hierdie postmoderne plaaslike regstelbeleid ter wille van insluiting by wyse van diversifikasie, verhoog die appèl ook op veranderde inhoude ter wille van 'n meer realistiese, samelewingspersepsie-verteenwoordigheid.

5.7.4 DIE KONTEKSTUALISERING VAN INHOUDE

5.7.4.1 Die Euro-Amerikaanse model

Vanweë kolonialisme het die Suid-Afrikaanse hoër onderwysstelsel se struktuur en praktyk as oorsprong die Wes-Europese en veral Britse stelsel. In 1873 is die eerste Suid-Afrikaanse universiteit gestig, naamlik die Universiteit van Kaap die Goeie Hoop, wat gebaseer was op die model van die Universiteit van London van dieselfde tyd (Behr 1984: 140). Met verloop van tyd is 'n eie karakter ontwikkel wat die nasionale Suid-Afrikaanse omstandighede weerspieël het (Louw 1997: 25). Die Suid-Afrikaanse hoër onderwys kurrikulum is egter gegrond op dieselfde siening van die aard van die werklikheid soos wat in die Euro-Amerikaanse, Westerse kultuurkringe die geval is en hierdie *Eurocentric approach rests on the assumption that Euro-American culture is superior to others* (Goduka 1996: 28).

Sowat 75% van die plaaslike bevolking behoort tot die nie-Westerse kultuur (paragraaf 5.5.1). Volgens Mphahlele en Makgoba (Financial Mail 2 February 1996: 24-25) ervaar die swart student binne hoër onderwys 'n gevoel van vervreemding vanweë lewensvreemde, ontoepaslike Westerse inhoude en standaarde (vergelyk ook paragraaf 1.2.4). Hierdie omvorming van die swart psige volgens Westerse beginsels het nie alleen vervreemding van sy eie tradisie tot gevolg nie, maar ook die posvat van 'n ondergeskikte, afhanklike mentaliteit (Makgoba 1996: 116). Goduka (1996: 29) beklemtoon egter dat hierdie Westerse inhoude nie slegs die tradisies en perspektiewe van swartmense nie, maar ook die van bruinmense, Asiate, vrouens, homoseksueles, lesbiërs, gestremdes en nie-Christene ignoreer. As in ag geneem word dat individue normaalweg onder meer as een groep gekategoriseer kan word (Sayed & Carrim 1997: 97), verkry die uitsluitingsbenadering groter substansie.

5.7.4.2 'n Afrikamodel

Ten einde alle studente suksesvol vir 'n gediversifiseerde Suid-Afrikaanse samelewing voor te berei, beveel Goduka (1996: 29) die ontwikkeling van 'n inklusiewe kurrikulum aan wat die perspektiewe van al die apartheidsbenadeelde groepe insluit. Vir Makgoba (1996: 115) beteken dit verafrikanisering wat gedefinieer kan word as *the process or vehicle for defining, interpreting, promoting and transmitting African thought, philosophy, identity and culture*. Dit impliseer 'n unieke, Afrikageoriënteerde wyse van dink en doen ten einde binne globaliserende verband suksesvol 'n bydrae tot internasionale mededinging te kan lewer (Makgoba 1996: 115). Hierdie unieke Afrikageoriënteerde perspektief moet as samevatting van al die perspektiewe van die alombekende reënboognasiebegrip manifesteer (Khotseng 1994: 2).

Die kontekstualisering van inhoude impliseer 'n inkorporering van tradisionele leefinhoude soos byvoorbeeld tradisionele swart politieke stelsels binne politieke wetenskappe, tradisionele en kontemporêre swart musiek binne die musiekwetenskappe, swart letterkundige perspektiewe binne die taalwetenskappe, ens. Makgoba (1996: 116) beklemtoon dat 'n onderwyser die kultuur van sy leerlinge moet ken en respekteer ten einde hul gedagtes te kan bereik. Eweneens so kan 'n ingenieur wat nie in voeling is met die gemeenskap wat hy bedien nie, nie aanspraak maak op sukses nie (Johnston & Marcus 1998: 12). Met betrekking tot standarde beklemtoon Gourley (1995: 23) dat *it is no more difficult to study Jane Austin than Es'kia Mphahlele* terwyl Makgoba (Financial Mail 2 February 1996: 27) van mening is dat *the word is loaded with social and political, but not scientific, meaning*.

5.7.4.3 Kritiek op die Afrikamodel

Met hierdie verafrikanisering van die hoër onderwyskurrikulum word nie eenparig saamgestem nie. Sono (1996: 119) beklemtoon dat sodanige transformasie tot gevolg sal hê *cultural feel-good institutions and not universities of substance*. Louw (1997: 26) wys

daarop dat die Euro-Amerikaansgeoriënteerde wetenskap (ongeach die postmoderne poging van vermindering van Westerse dominansie – paragraaf 2.5.5.1), die wêreldstandaard van akademiese inhoud bepaal. Terselfdertyd word die betroubaarheid en geldigheid van die wetenskaplike metodologie en denkvorme daardeur gerig wat dan die gehalte van wetenskaplike navorsing en die toepassingswaarde daarvan bepaal. Vir daardie rede kan daar nooit sprake wees van 'n Indiese Fisika of Afrika Chemie nie aangesien uitnemende kennis, wat bydra tot verhoogde kwaliteit van lewe (vergelyk paragraaf 2.3.1), nie geografies begrens kan word nie.

Teen die agtergrond van Mkandawire (1995: 81) se driegerasie-indeling van Afrika akademië beklemtoon hy dat die huidige, derde generasie die risiko loop om te oormatig intern gerig te wees en in die proses in gebreke bly om die noodsaak aan internasionale betrokkenheid en afhanklikheid te erken. Hiermee gaan Sono (1996: 123) akkoord deur voorstanders van verafrikanisering uit te daag *to show us – not tell, but show us – what scientific, technical and material benefit, not only to Africans but to humanity as a whole, will this African ethic bring*. Hierdie besware teen verafrikanisering lê ten grondslag van die feit dat uitnemende kennis en die implementering daarvan nooit iets anders as 'n universele karakter kan aanneem nie. So byvoorbeeld is die moderne goed onderhoude teerpad sonder enige slaggate, te alle tye, vir alle voertuiggebruikers, op enige plek binne die postmoderne '*global village*', die aantreklikste opsie.

5.7.4.4 Die gediversifiseerde model

In die lig van hierdie postmoderne menslike behoefte aan en imperatief tot globalisering, teen die agtergrond van die plaaslike postmoderne imperatief tot insluiting, met inagneming van die postmoderne relatiwiteit van kennis, blyk postmoderne diversifikasie die oplossing te wees. Goduka (1996: 30) aanvaar dat *to affirm diversity means to acknowledge, validate, respect, and be sensitive to the diverse nature of humankind*. Afgesien van die diverse voorsieningsmoontlikhede in terme van inrigtingstipes sowel as programtipes, elk gerig deur 'n unieke missie, doel en funksie (paragrafe 5.2.3 en 5.2.4),

rig die behoefte aan diversifikasie ook 'n appèl tot onderrigmetodologie en die gebruikmaking van gekontekstualiseerde voorbeelde binne die kurrikuluminhoude. Diaz (1992) wys byvoorbeeld op die sinvolle integrering van wiskundige begrippe soos driehoek, reguitlyne, sirkels, ens. met gediversifiseerde etniese boustylvoorbeelde, soos byvoorbeeld die Moslemmoskees, Joodse sinagoges, inheemse Afrikahutte en swart Amerikaanse langhuise. Met betrekking tot onderrigmetodologie beklemtoon Banks (1994) die noodsaak aan inagneming van die diverse wyses van leer binne die verskeie etniese groepe. Dit strook met Stumpf (1998: 84) se voorspelling dat hoër onderwysvoorsiening toenemend op 'n groot aantal verskillende maniere, wat by die lewens- en leeromgewings van hul leerders aanpas, voorsien sal word. Goduka (1996: 34) beklemtoon byvoorbeeld dat *when working with African students, professors should be demanding but highly personalized and use cooperative learning techniques in maths and science instructions*. Teenoor hierdie kollektiewe aanslag blyk die Westerse benadering oor die algemeen eerder 'n individualistiese ondertoon te hê.

Hierdie noodsaak aan 'n akkommodering van diversiteit het as grondbeginsel die postmoderne sinsoekende benadering ten einde 'n outentieke antwoord op die aprioriese waarheids- en sinsvraag te kry binne hierdie postmoderne, kritiese relativisme (paragraaf 2.5.5.3(C)). Met hierdie sinsoekende benadering is die mens se ontvanklikheid vir en vermoë om te ervaar 'n belangrike dimensie van sy sinbeleving wat dan ook sy vermoë om te leer beïnvloed (paragraaf 2.5.5.3(C)). Daarom is diversifikasie ter wille van sinbeleving onontbeerlik.

Teen die agtergrond van die plaaslike regstelbeleid word 'n inklusiewe, gediversifiseerde kurrikulum, waarvolgens hoër onderwys se onderrigfunksie sodanig aangepas word dat alle studente sin beleef en sukses behaal, geïdealiseer. Navorsing ter wille van die ontginningsmoontlikhede daarvan sowel as eventuele suksesse daarmee, is 'n noodsaaklike toekomsimperatief.

5.7.5 SAMEVATTENDE OPMERKINGS

Die plaaslike regstelbeleid ter wille van 'n meer effektiewe, getransformeerde hoër onderwysstelsel oefen beduidend invloed op die kurrikulum uit. Die noodsaak van 'n kanalisering van meer studente na die natuurwetenskaplik-tegnologiese studieterrein ten einde nypende tekorte al daar aan te spreek, en ter wille van ekonomiese ontwikkeling, is 'n hoë regeeringsprioriteit. Verder realiseer 'n toenemende appèl met betrekking tot die postmoderne holistiese benadering van interdisiplinêre en interinstitusionele samewerking. Hierdie appèl word gerig deur die doelwit van 'n effektiewe, globale aanspreking van samelewingsprobleme binne die proses van samelewingsontwikkeling. Vanweë die postmoderne eis om post-Fordisties implementeerbare kennis, realiseer die strategie van 'n uitbreiding van beroepsgerigte programme met as fokuspunt korter siklusprogramme van een en twee jaar op sertifikaat- en diplomavlakke. Die postmoderne relatiwiteitsbenadering tot kennis het tot gevolg 'n toenemende imperatief vir die kontekstualisering van inhoude ter wille van sinbeleving en geslaagde leer. Dit realiseer in die idealisering van 'n inklusief-gediversifiseerde, meer beroepsgeoriënteerde kurrikulum vir hoër onderwys in Suid-Afrika.

5.8 SAMEVATTING

Die postmoderne globaliseringsmag se drukuitoefening op die beëindiging van apartheid het tot gevolg die oopdek van leemtes binne die stelsel van hoër onderwysvoorsiening. Afgesien van ras- en geslagsongelykhede met die gevolglike ongelykheid van fasiliteits/kapasiteitstatuur, blyk 'n wanbalans tussen afvoergeskoolde en markverwante behoeftes, 'n foutiewe oormaat van universiteitstoetredes, 'n onvermoë tot die vaslegging van 'n demokratiese, volksgebonde etos, en fragmentasie van die stelsel, die belangrikste leemtes van 'n onbillike apartheidsbeleid te wees.

Ten einde hierdie leemtes aan te spreek is 'n veranderde missie vir hoër onderwys in Suid-Afrika geformuleer. Hierdie veranderde missie is gegrond op die beginsels van billikheid,

demokratisering, ontwikkeling, gehalteversekering, doeltreffendheid, akademiese vryheid, institusionele outonomie en samelewingsaanspreeklikheid. Die kernbeginsel is globale onbillikheidsregstelling in die proses van verbeterde ekonomiese vooruitgang, met die tegelyke behoud en uitbreiding van internasionale markmededinging.

Die geskikste wyse ter realisering hiervan blyk 'n enkel, gekoördineerde stelsel van diverse hoër onderwysvoorsiening te wees, gebaseer op 'n program- eerder as institusionele benadering. Ten einde hierdie postmoderne diversifikasie te bevestig en te koördineer manifesteer die studentgesentreerde Nasionale Kwalifikasieraamwerk (NQF) met as doelwit die verbetering van horisontale en vertikale leermobiliteit. Hierdie NQF-funksionering is gegrond op die opbou van krediete binne 'n oop, programgebaseerde benadering van postmoderne interdisiplinêre en interinstitusionele samewerking. Gehaltebevestiging en gehalteverbetering van hierdie oop benadering moet aan die hand van die Komitee van Gehalte in Hoër Onderwys (HEQC) geskied, laasgenoemde wat deel uitmaak van die Raad vir Hoër Onderwys (CHE).

Ter wille van samelewingsontwikkeling in terme van billike kapasiteits- en infrastruktuurskepping, teen die agtergrond van internasionale markmededinging, word 'n hoë premie op die uitbreiding van natuurwetenskaplik-tegnologiese geskooldeheid geplaas. Hiermee saam realiseer die postmoderne tendens van implementeerbare kennis aan die hand van beroepsgeoriënteerde, post-Fordistiese 'net betyds'-programvoorsiening. 'n Verdere postmoderne tendens wat opvallend realiseer is die eis om 'n inkorporering van gekontekstualiseerde inhoude ter wille van billike sinbeleving en gevolglike sukses.

Die hooftema van hierdie transformasie van hoër onderwys, naamlik onbillikheidsregstelling, het as einddoel bevolkingsamestellingverteenvoerdigheid. Dit realiseer met betrekking tot alle handeling en aktiwiteite binne elke inrigting se akademiese, ondersteunende en administratiewe groepering van dienslewering. Die bevolkingsverteenvoerdigheid van die studentekorps is 'n eerste prioriteit van hierdie regstelbeleid.

Ten einde hierdie onbillikheidsregstelling te bewerkstellig word sterk gesteun op die verskaffing van transformasiedoelwit-georiënteerde staatsfinansiering. Hiermee saam realiseer egter ook die postmoderne tendens van 'n meer markverwante, besigheidgesentreerde benadering vir hoër onderwysinrigtings ten einde vir die verminderende staatsteun te kompenseer.

Die hoë premie op postmoderne insluiting realiseer ook aan die hand van deelnemende besluitneming gegrond op die beginsel van akkommodering van alle rolspelers en die deelnemende en deursigtige beslegting van dispuutaangeleenthede daaruit voortspruitend. Hierdie akkommodering van alle rolspelers is gegrond op die model van samewerkingsbestuur. Hiervolgens word die beginsel van inrigting-outonomie erken, egter in samewerking met die proaktiewe, leidinggewende sentrale beheer en binne die bestel van samelewingsaanspreeklikheid. Binne hierdie model van samewerkingsbestuur figureer die Raad vir Hoër Onderwys (CHE) as adviserende regspersoon wat die regering, in samewerking met die Hoër Onderwystak van die Departement van Onderwys, moet bystaan wat betref die beplanning, organisering, leidinggewing en kontrolering van die stand van transformasie van hoër onderwysinrigtings ter wille van regstelling

Teen die agtergrond van 'n postmoderne perspektief is met hierdie hoofstuk daarin geslaag om 'n geheelbeeld van die rede vir, sowel as strategie met die transformasie van hoër onderwys in Suid-Afrika op stelsel, sowel as institusionele vlak, te verkry. Vervolgens word oorgegaan tot 'n kwalitatiewe ondersoek na die postmoderne transformasie van hoër onderwys soos wat dit besig is om aan geïdentifiseerde hoër onderwysinrigtings binne die Gauteng Provinsie te voltrek. Die doel is om wesenlike tendense met postmoderne transformasie te identifiseer. Aan die hand daarvan sal dan moontlike riglyne vir die suksesvolle bestuur van postmoderne transformasie ter wille van persoonlike en samelewingsontwikkeling, met inagneming van die noodsaaklikheid van internasionale markmededinging, geïdentifiseer word.